

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าชายเลนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสงคราม” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- 2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับป่าชายเลนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสงคราม
- 2.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสมุทรสงคราม ปี 2553-2556
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 กรอบแนวคิดงานวิจัย

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับป่าชายเลนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสงคราม

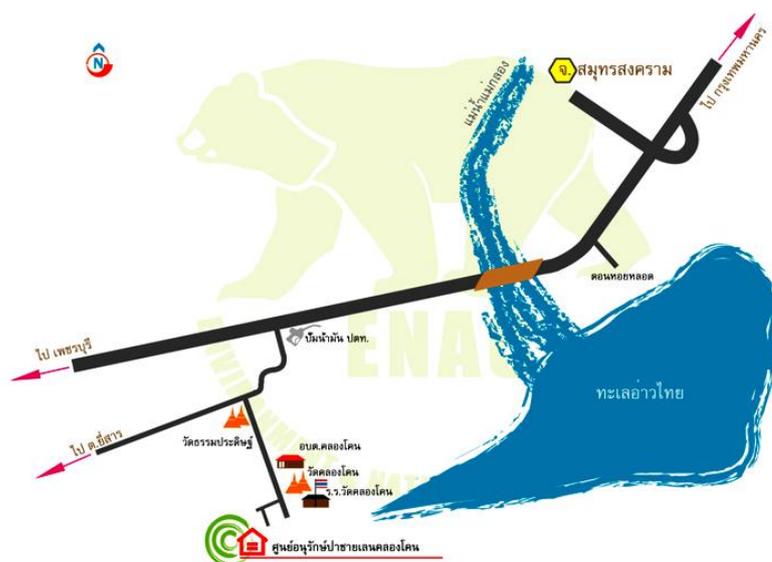
2.1.1 ข้อมูลทั่วไป

ป่าชายเลนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งอยู่ที่ตำบลคลองโคกน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความน่าสนใจมาก ซึ่งสมัยก่อนพื้นที่ป่าชายเลนบ้านคลองโคกนถูกบุกรุกทำลาย เพื่อนำมาทำนาุ้ง และทำประโยชน์อื่นๆ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลใกล้ชายฝั่งได้สูญเสียไป จนไม่สามารถทำการประมงชายฝั่งได้ ทำให้ประชากรในพื้นที่แยกย้ายไปประกอบอาชีพที่อื่น

ต่อมาในปี พ.ศ.2534 ชาวบ้านในพื้นที่โดยการนำของผู้ใหญ่บ้านได้ช่วยกันฟื้นฟูสภาพของป่าชายเลน เพื่อให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนแต่ก่อนในช่วง 3 ปีแรกไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมาหน่วยงานรัฐเริ่มเห็นความสำคัญ โดยเฉพาะเป็นพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพฯ

ที่ทรงเห็นความสำคัญของการปลูกป่าชายเลน จึงได้เสด็จมาทรงปลูกป่าชายเลนที่คลองโคก ด้วยพระองค์เองในปี พ.ศ. 2540, 2541, 2542, 2545 และ 2547 จนปัจจุบันพื้นที่ป่าชายเลนของบ้านคลองโคกกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง เกิดมีสัตว์น้ำชายฝั่งมากมาย สามารถทำการประมงเลี้ยงชีพได้อย่างพอเพียง ชาวบ้านบางส่วนได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพตามความถนัดเช่น กลุ่มชาวเรือ กลุ่มทำอาหาร กลุ่มกระเตง (กระท่อมของชาวประมงที่ปลูกกลางทะเล เพื่อใช้เฝ้าฟาร์มหอยแครง) และเกิดเป็นการเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นมา (ที่เที่ยวไทย, 2553)

การท่องเที่ยวป่าชายเลนเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติของป่าชายเลนคลองโคกน อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม โดยนักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ซึ่งกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสมีมากมาย ดังเช่น ชมป่าชายเลน (โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ) ชมและให้อาหารลิงแสม ชมปลาตีน ปูกำมดดาบ ปูลม ชมและสัมผัสการจับเรือบนเลน ถีบกระดานเลน ชมการเพาะเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยนางรม หอยแครงด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ชมการดักเคยหรือช้อนเคยตามชายฝั่ง (เพื่อเอามาทำกะปิตำคั่วคลองโคก) ชมการลอยวนจับปลากระบอก และล้อมกล้าปลาดุก (ตอนน้ำแห้ง) นั่งเรือชมนกยามค่ำคืน นั่งเรือชมหิ่งห้อยยามค่ำคืน ฯลฯ นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังสามารถพักค้างคืนบนโฮมกระเตง ที่จะเป็นบ้านพักลักษณะโฮมสเตย์ที่ปลูกกลางทะเลท่ามกลางฟาร์มหอย เพื่อใกล้ชิดกับธรรมชาติก็ได้ โดยการเดินทางไปป่าชายเลนคลองโคกนั้น สามารถเดินทางทางรถยนต์ส่วนตัวหรือรถรับจ้างได้สะดวก ดังภาพที่ 2.1 แผนที่การเดินทาง ป่าชายเลนคลองโคก จังหวัดสมุทรสงคราม (ศูนย์กิจกรรมเพื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2555)

ภาพที่ 2.1 แผนที่การเดินทาง ป่าชายเลนคลองโคก จังหวัดสมุทรสงคราม
ที่มา. ศูนย์กิจกรรมเพื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2555)

จากข้อมูลทั่วไปของป่าชายเลนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงครามนั้น สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของป่าชายเลนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงครามมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ รวมถึงกิจกรรมที่สามารถนำไปสู่การสร้างรายได้ของคนในชุมชนท้องถิ่นได้ และการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวที่เคยพบกับปัญหาความเสื่อมโทรมมาแล้ว จึงทำให้ทราบได้ว่าชุมชนท้องถิ่นน่าจะมีการร่วมมือกันในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการอนุรักษ์ ดูแลแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติให้มากที่สุด สังเกตเห็นได้จาก พันธุ์ไม้และพันธุ์สัตว์ที่มีความหลากหลาย

2.1.2 นิเวศป่าชายเลน

นิเวศป่าชายเลน (Mangrove Forest) อยู่ในเขตบรรจบระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็ม บริเวณน้ำขึ้นน้ำลง อิทธิพลของคลื่นและกระแสน้ำทำให้เกิดชายหาดแตกต่างกัน เพราะตะกอนแต่ละแบบมีน้ำหนักไม่เท่ากัน ในบริเวณหาดทรายและหาดหินมีคลื่น และกระแสน้ำรุนแรง โคลนที่มีน้ำหนักเบาไม่สามารถตกตะกอนได้ แต่ในอ่าวใหญ่ อับลม คลื่นและกระแสน้ำมีน้อยมาก โคลนจึงสามารถตกตะกอนสะสมรวมกันกลายเป็นหาดเลน

ต้นไม้ชายเลนส่วนใหญ่เติบโตได้ดีในบริเวณที่มีสารอินทรีย์สูง หาดเลนมีลักษณะพื้นที่เช่นนี้ ไม้ชายเลนจึงแพร่พันธุ์จนกลายเป็นป่าชายเลน รากและลำต้นช่วยกำบังคลื่นลม และดักตะกอนให้มาตกอยู่รวมกัน เมื่อมีป่าชายเลนเกิดขึ้น หาดเลนจึงขยายตัวกว้าง หาดเลนและป่าชายเลนจึงมีความสัมพันธ์ และเกี่ยวพันกัน (อุคม เขยกิจวงศ์ และคณะ, 2548)

จากนิเวศป่าชายเลน สามารถสรุปได้ว่าป่าชายเลนนั้น ถือเป็นหนึ่งในสิ่งที่มีธรรมชาติสร้างขึ้นมาจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ของธรรมชาติ ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สร้างจุดเด่นได้มาก นอกจากจะเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ ยังรวมไปถึงการเกิดแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และสามารถทำให้นักท่องเที่ยวเลือกที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวที่ป่าชายเลนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงครามได้อีกด้วย นอกจากนี้จะมีระบบนิเวศที่น่าสนใจ นอกจากนี้ยังมีพันธุ์ไม้ และพันธุ์สัตว์ที่จะต้องมีความสมบูรณ์ควบคู่กันไปด้วย จึงถือได้ว่าเป็นนิเวศป่าชายเลนที่มีความสมบูรณ์ และยั่งยืน

2.1.3 พันธุ์ไม้ที่พบในป่าชายเลนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม

ป่าชายเลนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม ถือได้ว่าเป็นป่าชายเลนที่มีความสมบูรณ์ทางทรัพยากรทางธรรมชาติมาก จะสังเกตเห็นได้จากพันธุ์ไม้ที่พบในป่าชายเลนคลองโคนจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งป่าชายเลนเป็นสังคมพืชที่ขึ้นอยู่บริเวณริมชายฝั่งทะเลที่มีกระแสน้ำขึ้นลงอยู่เสมอ และน้ำจะมีความเค็มสูง พันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าประเภทนี้จึงเป็น ไม้ที่เจริญเติบโตภายใต้สภาวะแวดล้อมที่แตกต่างไปจากสังคมพืชชนิดอื่น ดังนั้นพันธุ์ไม้จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวและ

เปลี่ยนแปลงลักษณะบางประการของระบบราก ลำต้น ใบ ดอก และผล ทั้งลักษณะภายในและภายนอกให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ สำหรับพันธุ์ไม้ที่พบโดยทั่วไปที่เห็นได้เด่นชัดเป็นพวกไม้ยืนต้น นอกนั้นจะมีพวกไม้พุ่ม และไม้เลื้อย ส่วนที่พบในน้ำคือสาหร่าย และแพลงก์ตอนพืชต่างๆ พืชยืนต้นที่พบในป่าชายเลน ได้แก่ โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ตะบูนดำ ตะบูนขาว แสมดำ แสมขาว ลำพู เป็นต้น (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2555)

จากพันธุ์ไม้ที่พบในป่าชายเลนคลองโคโคนนดี จังหวัดสมุทรสงครามนั้น สรุปได้ว่า ป่าชายเลนคลองโคโคนนดี ยังมีความสมบูรณ์อยู่มาก เนื่องจากสภาพของระบบนิเวศของป่าชายเลนคลองโคโคนนดี จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งสามารถสังเกตได้จากพันธุ์ไม้นานาชนิดที่ได้พบเห็น จึงทำให้เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญเป็นอย่างมาก ในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีความรักธรรมชาติ ให้เดินทางมาท่องเที่ยวที่ป่าชายเลนคลองโคโคนนดี จังหวัดสมุทรสงคราม และยังถือได้ว่าเป็นจุดเด่นหรือเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวป่าชายเลนคลองโคโคนนดี จังหวัดสมุทรสงคราม

2.1.4 สิ่งมีชีวิตที่พบในป่าชายเลนคลองโคโคนนดี จังหวัดสมุทรสงคราม

ส่วนใหญ่สัตว์ที่อาศัยอยู่ตามพื้นป่าโดยอาศัยการคืบคลานหรือเกาะหรือขุดรูอยู่ตามพื้นดิน รวมทั้งพวกที่อยู่ในน้ำจะต้องมีการปรับตัวอย่างมากเพื่อการอยู่รอด เนื่องจากต้องประสบกับสภาวะต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เป็นประจำหรือต้องอยู่ในสภาพไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต โดยทั่วไป เช่น สภาวะที่ทำให้มีการสูญเสียน้ำออกจากลำตัวและสภาพอุณหภูมิสูง สภาพที่มีปริมาณออกซิเจนค่อนข้างต่ำของดินเลน และการเปลี่ยนแปลงความเค็มของน้ำ สภาพแวดล้อมทางทะเล ป่าชายเลนคลองโคโคนนดี จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยสัตว์น้ำและสัตว์บกนานาชนิด ส่วนใหญ่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ และมีความสำคัญต่อ ระบบนิเวศทะเล เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสิ่งมีชีวิตที่พบในป่าชายเลนคลองโคโคนนดี จังหวัดสมุทรสงคราม ดังเช่น ปูเปี้ยวก้ามขาว ปูเปี้ยวปากคิบบูเปี้ยวขาแดง ปูแสมก้ามแดง ปูแสม หรือปูเค็ม ปูแสมก้ามยาว ปูทะเล กุ้งเคย กุ้งกุลาดำ กุ้งแชบ๊วย กุ้งตึกแดน แมงดาถ้วย ปลาตีน ปลาตุ๊กทะเล นกยาง นกแขวก ลิงแสม เป็นต้น (สนิท อักษรแก้ว, 2541)

จากสิ่งมีชีวิตที่พบในป่าชายเลนคลองโคโคนนดี จังหวัดสมุทรสงคราม ทำให้สรุปได้ว่า สิ่งมีชีวิตที่หลากหลายทางระบบนิเวศนั้น ถือเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ซึ่งจะสังเกตเห็นได้จากการทำอาชีพของคนในท้องถิ่น ซึ่งมีการทำอาชีพประมงกันเกือบทุกครัวเรือน ซึ่งถือเป็นหนึ่งในการสร้างอาชีพ แต่นอกเหนือจากนั้น ยังเป็นสิ่งที่น่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวป่าชายเลนคลองโคโคนนดี จังหวัดสมุทรสงครามได้อีกด้วย ซึ่งทำให้เกิดรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นเพิ่มเติม ไม่ได้มีเพียงแต่อาชีพการทำประมงเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ยังนำไปสู่การพัฒนา

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในรูปแบบที่คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดูแลพัฒนาให้มีความอุดมสมบูรณ์และยั่งยืนต่อไป

2.2 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสมุทรสงคราม ปี 2553-2556

2.2.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสมุทรสงคราม ปี 2553-2556

จากยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสมุทรสงคราม ปี 2553-2556 (กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดสมุทรสงคราม, 2552) มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม วัฒนธรรม และประเด็นยุทธศาสตร์ 3 ประเด็นหลักๆ ที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

วิสัยทัศน์ : “เป็นเมืองแห่งอาหารทะเล และศูนย์กลางกุ้งแม่น้ำ ผลไม้ปลอดภัยจากสารพิษ ศูนย์กลางการพักผ่อนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางแม่น้ำ ลำคลองระดับชาติ ดินแดนแห่งประชาชนรักถิ่นกำเนิด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมดีงาม”

พันธกิจ :

1. ส่งเสริมให้เป็นเมืองอาหารทะเล และศูนย์กลางกุ้งแม่น้ำ ผลไม้ปลอดภัยจากสารพิษ
2. ส่งเสริมให้เป็นดินแดนแห่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามวิถีชีวิตของชาวจังหวัดสมุทรสงคราม
3. ส่งเสริมให้เป็นดินแดนแห่งประชาชน รักถิ่นกำเนิด รักษาจารีตประเพณี และวัฒนธรรมดีงาม

ค่านิยม : ร่วมเป็นสมุทรสงครามทีม เพื่อการบริการ และผลสัมฤทธิ์ของงาน

วัฒนธรรม : สามัคคี มีคุณธรรม เสมอภาค ปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1:

การพัฒนาส่งเสริมจังหวัดให้เป็นเมืองอาหารทะเล และศูนย์กลางกุ้งแม่น้ำ ผลไม้ปลอดภัยจากสารพิษ

เป้าประสงค์

1. อาหารทะเลปลอดภัยจากสารพิษ
2. ผลผลิตการเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ
3. ผลิตภัณฑ์แปรรูปการเกษตรได้มาตรฐาน
4. ประชาชนบริโภคอาหารที่สะอาด และปลอดภัย
5. รายได้จากภาคประมงและเกษตรเพิ่มขึ้น

ตัวชี้วัด

1. ร้อยละของจำนวนฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP ไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 90
2. ร้อยละอาหารสดปราศจากสารปนเปื้อน 6 ชนิด ไม่น้อยกว่าร้อยละ 95 จากจำนวน ตัวอย่าง
3. ร้อยละอาหารทะเลไม่มีสารพิษตกค้าง ร้อยละ 95 จากจำนวนตัวอย่าง
4. ร้อยละของเกษตรกรเป้าหมายที่ผ่านการประเมินความพร้อมเข้าสู่กระบวนการ GAP (ส้มโอ ลิ้นจี่ มะพร้าว) ไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 90 ของเกษตรกรเป้าหมาย
5. ผลไม้ปลอดภัยจากสารพิษไม่น้อย กว่าร้อยละ 95 จากจำนวนตัวอย่าง
6. ร้อยละของสินค้าปศุสัตว์ได้มาตรฐาน
7. สถานที่ผลิตอาหารแปรรูป 54 ประเภท ผ่านเกณฑ์ GMP ร้อยละ 100
8. ร้อยละของโรงงานแปรรูปสินค้าประมงที่ได้รับใบอนุญาตผลิตอาหารที่ได้รับ มาตรฐาน GMP
9. ร้อยละของกะปิ กุ้งแห้ง ใช้สีผสมอาหารอย่างถูกต้อง ร้อยละ 95 ของจำนวนตัวอย่าง
10. ร้อยละของน้ำตาลมะพร้าวมีสารฟอสไฟได้มาตรฐาน ร้อยละ 95 ของจำนวนตัวอย่าง
11. สถานที่จำหน่ายอาหารสด (ตลาดสด) ผ่านเกณฑ์ตลาดสดน่าซื้อ ร้อยละ 95
12. สถานที่จำหน่ายอาหารปรุงสุก (ร้านอาหาร แผงลอย) ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน อาหาร สะอาด รสชาติอร่อย
13. ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคประมงและเกษตรเพิ่มขึ้น
กลยุทธ์
 1. พัฒนาและยกระดับสินค้าประมงให้ได้มาตรฐาน (สัตว์น้ำทะเลและสัตว์น้ำจืด)
 2. พัฒนาและส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีการประมง
 3. พัฒนาระบบฐานข้อมูลด้านการประมงให้ทันสมัย
 4. พัฒนาและยกระดับอาหารสดที่จำหน่ายให้ได้มาตรฐานปราศจากสารปนเปื้อน 6 ชนิด
 5. ส่งเสริมและพัฒนาเพื่อยกระดับการผลิตให้ได้มาตรฐานตามเกณฑ์สารพิษตกค้าง
 6. ส่งเสริมการผลิตและใช้สารอินทรีย์ทางการเกษตร
 7. พัฒนาเกษตรกร สถาบันเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน ให้สามารถผลิตสินค้าเกษตร ปลอดภัยได้มาตรฐาน
 8. พัฒนาศักยภาพการตรวจสอบสารพิษในอาหารของผู้ประกอบการ องค์กรบริหารส่วน ท้องถิ่น และประชาชน

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2:

การพัฒนาให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางการพักผ่อน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางแม่น้ำลำคลองระดับชาติ ปลุกจิตสำนึกให้ชาวจังหวัดสมุทรสงครามรักถิ่นกำเนิด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมดั้งเดิม

เป้าประสงค์

1. เป็นศูนย์กลางการพักผ่อน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติทางลำคลองระดับชาติ
2. แหล่งท่องเที่ยวและสถานบริการได้มาตรฐานการท่องเที่ยว
3. ชาวสมุทรสงครามรักถิ่นกำเนิด
4. ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี
5. ชาวสมุทรสงครามทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
6. ชาวสมุทรสงครามทุกภาคส่วน รักษา ฟื้นฟู สืบสาน วัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิม
7. มีการบริหารจัดการภาครัฐที่มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานสากล

ตัวชี้วัด

1. ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของรายได้จากการท่องเที่ยว ร้อยละ 1.5/ปี
2. ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยว ร้อยละ 2.5/ปี
3. จำนวนพื้นที่ป่าชายเลนที่ได้รับการฟื้นฟู 50 ไร่/ปี
4. จำนวนของแหล่งท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นหรือได้รับการพัฒนาขึ้น 1 แห่ง/ปี
5. ร้อยละจำนวนประชากรของจังหวัดสมุทรสงครามที่ย้ายถิ่นออกนอกจังหวัด ไม่เกิน

ร้อยละ 1

6. ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้ผ่านเกณฑ์ จปฐ. ร้อยละ 90
7. ร้อยละของจำนวนแรงงานที่ได้รับการคุ้มครองสิทธิและมีความปลอดภัยในการทำงาน ร้อยละ 90

8. ร้อยละของจำนวนตำบลในจังหวัด มีการเฝ้าระวังคุณภาพน้ำในลำคลองธรรมชาติที่มีค่าออกซิเจนละลายในน้ำได้ ตามเกณฑ์มาตรฐาน ร้อยละ 80

9. ร้อยละกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติที่บรรจุไว้ในแผนชุมชนได้รับการปฏิบัติ ร้อยละ 10

10. ร้อยละของชุมชนในการนำวัสดุเหลือใช้ในการเกษตรมาแปรรูปให้เกิดประโยชน์ ร้อยละ 5

11. ร้อยละของตำบลในพื้นที่ที่มีการจัดกิจกรรมรักษา ฟื้นฟู สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ที่ตั้งาม ร้อยละ 80

12. ร้อยละของส่วนราชการ หน่วยงาน สถาบันการศึกษา จัดกิจกรรมการรักษา ฟื้นฟู สืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ตั้งาม ร้อยละ 10

13. ระดับความสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐระดับ 5 กลยุทธ์

1. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางลำคลองระดับชาติ
2. ส่งเสริมการตลาดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว
3. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
4. ฟื้นฟู และสร้างสมดุลของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม

5. สร้างความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

6. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสถานบริการให้ได้มาตรฐานการท่องเที่ยวของจังหวัด
7. พัฒนาขีดความสามารถของภาคบริการ องค์กรชุมชนและเครือข่าย
8. สนับสนุนสินค้าที่ผลิตในจังหวัดสมุทรสงคราม
9. สร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชน
10. ปลุกจิตสำนึกให้รักถิ่นฐาน
11. เสริมสร้างความสามัคคีและรักในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ของ

ชุมชน

12. ขยายโอกาสและพัฒนาคุณภาพชีวิต
13. ส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายในการดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส
14. ส่งเสริมและพัฒนาสถาบันครอบครัวในชุมชน
15. รักษามาตรฐานด้านการศึกษา/ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต
16. สร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
17. ส่งเสริม พัฒนาระบบสุขภาพ 6 ด้าน
 - สร้างพฤติกรรมสุขภาพที่ดีแก่ประชาชน
 - คุ้มครองและสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการมีสุขภาพดี
 - สร้างหลักประกันในการเข้าถึงบริการสุขภาพอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม
 - จัดบริการสุขภาพที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน

- เสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในการจัดการสุขภาพ
- พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการให้มีคุณภาพตามเกณฑ์

18. ส่งเสริม สนับสนุน กลุ่มอาชีพและผลิตภัณฑ์ชุมชน
19. ส่งเสริมการทำบัญชีครัวเรือน
20. คุ้มครองส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ใช้แรงงาน
21. ตรวจสอบ ฝ้าระวังคุณภาพน้ำ
22. พื้นฟูและสร้างสมดุลของแม่น้ำลำคลอง
23. สนับสนุนให้มีการจัดทำกิจกรรมอนุรักษ์พลังงานและทรัพยากรธรรมชาติในแผน

ชุมชน

24. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการดำเนินกิจกรรมด้านอนุรักษ์พลังงาน และ ทรัพยากรธรรมชาติ

25. ส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้ นำเทคโนโลยี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการนำวัสดุ เหลือใช้ในการเกษตรมาแปรรูปให้เกิดประโยชน์

26. ส่งเสริม สนับสนุน อนุรักษ์ พัฒนาวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามให้ยั่งยืน
27. ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3:

การดำรงรักษาความเป็นเมืองที่มีระบบนิเวศ 3 น้ำ

เป้าประสงค์

1. จังหวัดสมุทรสงครามสามารถรักษาความสมดุลทางธรรมชาติของระบบนิเวศ 3 น้ำ
2. ประชาชนสามารถประกอบอาชีพและดำรงรักษาวิถีชีวิตตามสภาพภูมิประเทศได้

อย่างเหมาะสม

ตัวชี้วัด

1. ระดับความเค็มของน้ำในแหล่งน้ำอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ไม่เกิน 3 กรัม/ลิตร
2. ร้อยละของความสำเร็จในการดำเนินการตามแผนจัดการระบบนิเวศ 3 น้ำ ร้อยละ 80
3. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ ร้อยละ 10
4. อัตราการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรไม่เกิน ร้อยละ 5

กลยุทธ์

1. การบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ
2. การฟื้นฟูและรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ 3 น้ำ (ลดปัญหาความขัดแย้งระหว่าง

กลุ่มผู้ใช้น้ำ)

จากแนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสมุทรสงคราม ปี 2553-2556 ทำให้สรุปได้ว่า จังหวัดสมุทรสงครามได้มีแผนประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐาน รวมถึงการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวควบคู่กันไปด้วย ที่เห็นได้จากการกำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด และกลยุทธ์ที่สำคัญๆ ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.3.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางแต่ปัญหาอยู่ที่ว่า การเดินทางไม่ใช่การท่องเที่ยวเสมอไป ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ที่ควรจะต้องรู้ถึงความหมายของการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้อย่างมหาศาลให้แก่ประเทศ เมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมประเภทอื่นๆ ทั้งนี้ยังได้มีผู้นิยามความหมายไว้อย่างมากมาย

เมื่อในปี พ.ศ. 2506 (ค.ศ. 1963) องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี และได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การท่องเที่ยว” ไว้ว่า “การเดินทางเพื่อความบันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติ หรือการไปร่วมประชุมแต่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพเป็นหลักฐานหรือไม่พำนักอยู่เป็นการถาวร” ซึ่งสอดคล้องกับองค์การการท่องเที่ยวโลก (The United Nation World Tourism Organization : UNWTO) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว ดังนี้ “Tourism comprises the activities of the person traveling to and staying in places outside their usual environment for not more than one consecutive year for leisure, business and other purpose.” จากความหมายนี้สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (ไม่มากกว่า 1 ปี ติดต่อกัน) เดินทางด้วยความสมัครใจเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ติดต่อธุระและวัตถุประสงค์ใดๆก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545)

ทั้งนี้ในปีเดียวกันองค์การสหประชาชาติในคราวประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรม เมื่อปี 2506 ก็ยังได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไข 3 ประการ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548) คือ

1. ต้องมีการเดินทาง (Travel) หมายถึง การเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับ หรือเพื่อสินจ้าง โดยมีการวางแผนเดินทางจากสถานที่หนึ่ง ไปยังอีกสถานที่หนึ่ง และใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกล หรือระยะทางไกลที่ดี

2. ต้องมีจุดหมายปลายทางของการเดินทาง (Destination) หมายถึง มีจุดมุ่งหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราว แล้วต้องเดินทางกลับที่อยู่เดิมหรือภูมิลำเนาเดิม โดยเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปเยือน และใช้ช่วงเวลานั่งอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่ง ณ ที่นั้นมีสิ่งอำนวยความสะดวก และการบริการที่เพียงพอสำหรับสนองความต้องการและความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

3. ต้องมีความมุ่งหมาย (Purpose) หรือสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมชมหมายถึง มีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางใดก็ได้ ที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้ โดยมีความมุ่งหมายในการเดินทาง อยู่หลายอย่างด้วยกัน ซึ่งผู้เดินทางคนหนึ่ง อาจมีความมุ่งหมายในการเดินทางมากกว่า 1 อย่างก็ได้

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของสมาคมระหว่างประเทศแห่งความเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว (International Association of Scientific Experts in Tourism – IASET) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่ถาวรไปอีกที่หนึ่งเป็นการชั่วคราว และไม่เกี่ยวข้องกับการทำกิจกรรมที่เป็นการทำงาน จากความหมายดังกล่าว ทำให้การท่องเที่ยวต้องมีลักษณะที่สำคัญอยู่ 5 ประการ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548) คือ

1. การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางของผู้คนจากที่ที่เคยอยู่ถาวร ไปยังสถานที่ต่างๆ
2. การท่องเที่ยวจะต้องมีส่วนสำคัญหลักอยู่ 2 อย่าง คือ การเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางและพักค้างคืน
3. การเดินทางและการพักค้างคืนนั้น จะต้องไม่ใช่สถานที่อยู่หรือที่ทำงานประจำและในการทำกิจกรรมระหว่างพัก จะต้องแตกต่างไปจากผู้คนในท้องถิ่นนั้น
4. การเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางต้องเป็นการชั่วคราวในช่วงระยะเวลาสั้น โดยมีแผนจะเดินทางกลับภายใน 180 วัน
5. จุดหมายปลายทางที่เดินทางไปจะต้องเพื่อการท่องเที่ยว หรือเยี่ยมชมเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อการอยู่ถาวร หรือการไปทำงาน

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายคนได้ให้คำจำกัดความคำว่า การท่องเที่ยว ดังเช่น บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยว เป็นเรื่องของการเดินทางถ้าไม่ได้มีการเดินทาง ก็ไม่มีการท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นการเดินทางที่เป็นการชั่วคราว ด้วยความสมัครใจ มิใช่ถูกบังคับ หรือเพื่อเงินจ้าง แต่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน การศึกษา ศาสนา กีฬา เยี่ยมญาติมิตร ติดต่อธุรกิจ ประชุมสัมมนา เป็นต้น มิฉะนั้นก็จะเป็นการเดินทางที่ไม่ใช่การท่องเที่ยว ถ้าหากการเดินทางอยู่ในเงื่อนไข 6 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็นการเดินทางเพื่อประกอบอาชีพหรือประกอบธุรกิจใดธุรกิจหนึ่งในประเทศที่เดินทางไป
2. เป็นการเดินทางโดยตั้งใจจะไปตั้งถิ่นฐานถาวรในประเทศที่เดินทางไป
3. เป็นการเดินทางเข้าไปประเทศใดประเทศหนึ่ง เพื่อปฏิบัติงานด้านการทูตหรือองค์การระหว่างประเทศ หรือเอกชนอื่นๆ โดยได้รับค่าจ้างตอบแทน
4. เป็นการเดินทางข้ามพรมแดนไปทำงานนอกประเทศทุกวันเป็นประจำ
5. เป็นการเดินทางผ่านโดยไม่แวะลง แม้ว่าการเดินทางจะอยู่ในอาณาเขตของประเทศหนึ่งประเทศใด เป็นเวลานานมากกว่า 24 ชั่วโมงก็ตาม
6. เป็นการเดินทางที่ถูกบังคับให้เดินทาง เช่น การนำกองทหารเคลื่อนย้ายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง หรือการย้ายนักโทษจากที่คุมขังหนึ่งไปยังอีกที่คุมขังหนึ่ง เป็นต้น

แต่ในขณะเดียวกัน สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (2546) ได้นิยามคำว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อผ่อนคลายความเครียด แสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ โดยมีเงื่อนไขว่าการเดินทางนั้น เป็นการเดินทางเพียงชั่วคราว ผู้เดินทางจะต้องไม่ถูกบังคับให้เดินทาง ซึ่งสอดคล้องกับ นิศา ชัชกุล (2550) ที่ได้นิยามความหมายไว้ว่า เป็นกิจกรรมการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ซึ่งนับตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงปลายทาง จะต้องประกอบด้วยปัจจัยสามประการเป็นอย่างน้อย คือ การเดินทาง การพักค้างแรม และการกินอาหารนอกบ้าน รวมถึง สมพุทธ ฐระเจน (2540) ที่ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยว หมายถึง ผู้คนหรือประชาชนได้ไปเยี่ยมเยือนยังสถานที่หนึ่งเพื่อการเที่ยวชมเมือง เยี่ยมญาติ และเพื่อน พักผ่อนวันหยุดทั้งระยะสั้นและระยะยาว และอาจหมายรวมถึง บุคคลที่เดินทางไปเข้าร่วมการประชุมทางวิชาการ ทางการเมือง การประชุมธุรกิจ หรือเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ ทางธุรกิจ ตลอดจนการเดินทางไปศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ หรือไปทำการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ด้วย ในขณะที่ ไพฑูรย์ พงสะบุตร และวิลาสวงศ์ พงสะบุตร (2542) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การเดินทางไปเยือนสถานที่ต่างถิ่นซึ่งไม่ใช่เป็นที่พำนักอาศัยประจำของบุคคลนั้น และเป็นการไปเยือนชั่วคราวโดยไม่ใช่เพื่อเป็นการประกอบอาชีพหารายได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวในข้างต้นนั้น สามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวนั้น คือ การเดินทางของมนุษย์ไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น ซึ่งถ้ากล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวนั้น มีอยู่มากมายและสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวจากวัตถุประสงค์ ที่มีพฤติกรรมท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน

2.3.2 วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวจะต้องมีการเดินทางโดยสมัครใจเป็นการชั่วคราว โดยมีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ใดก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้ ซึ่งวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของการท่องเที่ยวนั้น Douglas Foster (1985) ได้เขียนไว้ในหนังสือ “Travel and Tourism Management” ว่าความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเดินทางสามารถแบ่งออกได้เป็น 9 อย่างคือ

1. การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนในวันหยุด (Holiday-Mass Popular Individual) เป็นการเดินทางในวันหยุดหรือพักผ่อนโดยไม่ทำอะไร อันเป็นการขจัดความเมื่อยล้าทางร่างกายและจิตใจจากการทำงานให้หมดไป และเรียกพลละกำลังกลับคืนมาสำหรับเริ่มต้นทำงานในวันใหม่ บางคนอาจจะไปพักผ่อนเพราะป่วยไข้มักจะถือเอาภาวะอากาศเป็นเกณฑ์ตัดสินใจว่าจะไปท่องเที่ยวที่ใด เช่น สถานที่ชายทะเลที่มีลมพัดฉิวอยู่เป็นนิจ หรือสถานที่บนเขาที่อากาศหนาวเย็น หรืออาจรักษาโรคผิวหนังใกล้บริเวณบ่อน้ำร้อน เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม และศาสนา (Cultural Religion) เป็นการเดินทางที่ปรารถนาจะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ที่น่าสนใจ เช่น การศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ชมศิลปะนานาพรรณในหอศิลป์ ชมการแสดงดนตรีหรือละครของประเทศต่างๆ นมัสการศูนย์ศาสนาที่สำคัญ เพื่อร่วมปฏิบัติศาสนกิจ เป็นต้น

3. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Educational) เป็นการเดินทางเพื่อทำการวิจัยหรือสอนหนังสือ หรือเข้าศึกษา หรือดูงานในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมักจะพักอยู่ในประเทศนั้นเป็นเวลานานนับเดือน เช่น ไปทำการวิจัยด้านสังคมวิทยาที่ประเทศอินเดีย ไปดูงานยุโรป ไปบรรยายวิชาการท่องเที่ยวที่ประเทศสิงคโปร์ ไปฝึกอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับวิชาการโรงแรมที่ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

4. การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬาและความบันเทิง (Sport and Recreation) เป็นการเดินทางที่ปรารถนาจะไปชมการแข่งขันกีฬา หรือเข้าร่วมการแข่งขันกีฬา หรือเล่นกีฬาในท้องถิ่นนั้น เช่น การชมการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก การเข้าร่วมแข่งขันกีฬาเขต การไปเล่นสกีฤดูหนาว เป็นต้น หรือเป็นการเดินทางเพื่อความสนุกบันเทิงใจ เช่น การเปลี่ยนบรรยากาศไปยังสถานที่ที่เงียบสงบ การชมทิวทัศน์ที่สวยงาม เป็นต้น

5. การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ และความสนใจพิเศษ (Historical and Special Interests) เป็นการเดินทางที่ปรารถนาจะไปชม โบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทหินพิมาย โคร่งกระดุกมมนุษย์โบราณ เป็นต้น

6. การท่องเที่ยวเพื่องานอดิเรก (Hobbies) เป็นการเดินทางเพื่อทำงานอดิเรก เช่น ไปวาดรูปบนภูเขา ไปขี่ม้าที่ชายหาด ไปเล่นสกี เป็นต้น

7. การท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมญาติมิตร (Visiting Friend / Relation) เป็นการเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติมิตร อันเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพให้ดียิ่งขึ้น เช่น ไปเยี่ยมเพื่อนที่ประเทศอังกฤษ ไปเยี่ยมลูกที่ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น

8. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business) เป็นการเดินทางของนักธุรกิจที่ได้จัดเวลาให้เหลือหรือว่างจากการปฏิบัติธุรกิจในประเทศนั้น เพื่อถือโอกาสอยู่ท่องเที่ยวต่ออีกพักหนึ่ง เช่น การไปร่วมโปรแกรมการนำเที่ยวหลังจากเจรจาซื้อสินค้า เป็นต้น

9. การท่องเที่ยวเพื่อประชุมสัมมนา (Conference Congress) เป็นการเดินทางเพื่อเข้าร่วมการประชุมสัมมนา โดยปกติการจัดรายการประชุมสัมมนาผู้จัดมักมีรายการนำเที่ยวอย่างน้อย 1 ครั้ง ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาเป็นนักท่องเที่ยวสมบูรณ์แบบ และเมืองใดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว มักจะได้รับการเลือกให้เป็นที่ประชุมสัมมนา เช่น เมืองพัทยา เชียงใหม่ กรุงเทพฯ ภูเก็ต เจนีวา ปารีส เป็นต้น

โดยสรุป จากวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวที่ได้ศึกษานั้น สามารถเข้าใจได้ว่าการเดินทางของมนุษย์ทุกคนนั้น มักจะมีพฤติกรรมที่เลือกเดินทางแตกต่างกัน ซึ่งวัตถุประสงค์ต่าง ๆ นั้น ถือได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์หลัก เมื่อนักท่องเที่ยวที่เลือกเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

2.3.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว เป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจ ที่มีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ โดย (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542)

1. แหล่งท่องเที่ยว เป็นทรัพยากรที่สำคัญ จัดเป็นอุปทานทางการท่องเที่ยว ซึ่งได้มีการจัดหมวดหมู่ของแหล่งท่องเที่ยวเป็น 4 ประเภท ดังนี้คือ

1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture Attractions) เป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงออกถึงประเพณีต่างๆ (Traditional Attractions)

1.2 แหล่งท่องเที่ยวตามสภาพธรรมชาติ (Scenic Attractions) ซึ่งแสดงถึงความงดงามในรูปแบบต่างๆของภูมิประเทศ

1.3 แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง (Entertainment Attractions)

1.4 แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัว (Specific Attractions)

ซึ่งในส่วนของแหล่งท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) ได้จำแนกแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ 2) แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ โบราณคดี

และ 3) แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความบันเทิงนั้น จัดเป็นส่วนหนึ่งในสถานบริการนักท่องเที่ยว

2. บริการการท่องเที่ยว เป็นบริการที่รับรองการท่องเที่ยว เป็นอุปทานประเภทหนึ่ง ซึ่งไม่ได้เป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว แต่เป็นบริการที่รองรับความสะดวกสบาย และความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในบางโอกาสอาจเป็นตัวดึงดูดใจได้เช่นกัน การบริการการท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง แหล่งกิจกรรมและบริการอื่นๆ ทั้งนี้ รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่นๆ ด้วย

3. ตลาดการท่องเที่ยว เป็นการแสดงออกของอุปสงค์ทางการท่องเที่ยว (Tourism Demand) ซึ่งมีความปรารถนาในการท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อกิจกรรมอื่นๆ (ปกติตลาดการท่องเที่ยวจะเน้นที่นักท่องเที่ยว) ซึ่งในกระบวนการจัดการได้รวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาการขายและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวด้วย

จากที่กล่าวข้างต้น องค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยทั้ง 3 เกิดขึ้น เมื่อนักท่องเที่ยวได้ไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการหรือทัศนศึกษา ซึ่งอาจเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงและจากการบริการที่เกี่ยวข้อง โดยปกติทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ใช้ไม่มีวันหมด เพราะรูปแบบการใช้มักเป็นการสัมผัสแต่ภายนอก โดยไม่มีการเคลื่อนย้ายทรัพยากรใดๆ หรืออาจมีการชดเชยได้อยู่ตลอดเวลา

อย่างไรก็ตาม ในการท่องเที่ยวที่เป็นจริงนั้น การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรมักมีการแปรรูปทรัพยากร และอาจไม่มีการคำนึงถึงการสูญเสียหรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับระบบย่อยต่างๆ รวมทั้งผลต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ในทางกลับกันสิ่งแวดล้อมที่เป็นระบบอื่น เช่น ระบบชุมชน ระบบอุตสาหกรรม ฯลฯ อาจมีผลกระทบมาสู่ระบบท่องเที่ยวด้วย ดังนั้น การท่องเที่ยวที่ขาดระบบการจัดการที่ดี เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ประสบความสำเร็จได้เลย นอกจากองค์ประกอบภายในระบบแล้ว การท่องเที่ยวยังมีสิ่งแวดล้อมสำคัญที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอีกหลายประการ เช่น สภาพกายภาพและระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ และการลงทุน สังคมและวัฒนธรรม องค์กรและกฎหมาย

ซึ่งสอดคล้องกับ ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2538) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจด้านแหล่งท่องเที่ยว มี 4 ประการ ดังนี้

1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น อ่าว แหลม เกาะ หน้าผา โขดหิน ภูมิอากาศ ความสวยงามตามธรรมชาติ เป็นต้น

1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ต่างๆ อาจแสดงออกในรูปแบบศาสนา สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ จารีตประเพณี เป็นต้น

1.3 การกระจายของชาติพันธุ์เดียวกัน ซึ่งนำไปสู่การเดินทางเพื่อเยี่ยมเยียน และท่องเที่ยว

1.4 แหล่งบันเทิงสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ อาจจะเป็นสถานเริงรมย์ยามราตรี สวนสัตว์ สนามกีฬา สวนสาธารณะ เป็นต้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว มี 4 ประการ ดังนี้

2.1 ที่พัก ซึ่งมีหลายประเภท เช่น โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮ้าส์ หรือที่พักลักษณะอื่นๆ เป็นต้น

2.2 ร้านอาหารและเครื่องดื่ม เช่น ประเภทของอาหาร คุณภาพอาหาร ราคาอาหาร เป็นต้น

2.3 สถานบริการ เช่น ร้านซักรีด ร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น

2.4 ปัจจัยพื้นฐานการท่องเที่ยว เช่น ระบบการสื่อสาร การคมนาคม สาธารณูปโภค

3. การขนส่ง เช่น ประเภทของการขนส่ง เส้นทางในการขนส่งแต่ละประเภท ความสะดวก ความปลอดภัย ความประหยัด เป็นต้น

4. การต้อนรับ เช่น คนในพื้นที่ พนักงานบริการ การเดินทางเข้าประเทศ เป็นต้น

รวมถึง เสรี วังส์ไพจิตร (2530) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ว่าประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ทะเล ภูเขา ภูมิอากาศ ทัศนียภาพ เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ศิลปกรรม โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น

2. บริการและสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โรงแรม ที่พัก ภัตตาคารและร้านอาหาร การคมนาคมขนส่งทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สินค้าของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง การอำนวยความสะดวกในระเบียบพิธีการต่างๆ เป็นต้น

ในขณะเดียวกัน วรรณ วทวณิช (2539) ได้กล่าวว่างค์ประกอบของการท่องเที่ยวประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ดังนี้

1. นักท่องเที่ยว เช่น ลักษณะของการกระจาย กิจกรรมต่างๆ ของนักท่องเที่ยว ฤดูกาลท่องเที่ยว ทัศนคติของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

2. สินค้าท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว เป็นสินค้าที่รวบรวมเอาสินค้าและบริการหลายประเภทไว้ด้วยกัน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ทัศนียภาพ ภูมิศาสตร์ สาธารณูปโภคต่างๆ เป็นต้น

3. การคมนาคมขนส่ง ซึ่งจะต้องพิจารณาในด้านรูปแบบของการคมนาคมขนส่ง การคมนาคมขนส่งสู่แหล่งท่องเที่ยวและภายในแหล่งท่องเที่ยว แบบแผนการเดินทางของนักท่องเที่ยว บริเวณหรือสถานที่ให้บริการแก่ผู้โดยสาร รูปแบบหรือปัญหาการจราจร เป็นต้น

4. ข้อมูลข่าวสารและบริการ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

4.1 ข้อมูลและข่าวสาร เช่น การโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อชักจูงให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว การส่งเสริมและให้ความรู้ใหม่ๆ แก่นักท่องเที่ยวหรือมัคคุเทศก์ รายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง จัดทำแผนที่เส้นทางและแผนที่ท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เป็นต้น

4.2 การบริการ ประกอบด้วยบริการในด้านต่างๆ ได้แก่ ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว อาหารและเครื่องดื่ม ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง บริการด้านสถานที่จอดรถบริการด้านสถานที่อุปกรณ์ออกกำลังกาย เป็นต้น

5. ความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกด้านการเข้าเมือง แบ่งได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

5.1 ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เช่น กำหนดมาตรการต่างๆ จัดหน่วยงานพิเศษเพื่อช่วยเหลือและให้บริการด้านต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

5.2 การอำนวยความสะดวกด้านการเข้าเมือง เช่น การขนส่งกระเป๋าของผู้โดยสาร ระเบียบพิธีการเข้าเมือง บริการขนส่งระหว่างท่าอากาศยาน หรือสถานที่ขนส่งกับที่พัก เป็นต้น

6. องค์ประกอบด้านโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ไฟฟ้า การประปา การสื่อสาร ความสามารถในการกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล สถานพยาบาลและโรงพยาบาลต่างๆ เป็นต้น

7. การสนับสนุนอื่นๆ เป็นการเพิ่มความความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว

จากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่กล่าวมานั้น สามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบทุกอย่างองค์ประกอบมีความสำคัญมาก ซึ่งถ้าขาดองค์ประกอบใดไปก็อาจทำให้การท่องเที่ยวที่ไม่สามารถประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้เลือกเดินทางมาท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ได้ จึงเห็นความสำคัญขององค์ประกอบต่างๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนได้ และสามารถสร้างผลประโยชน์ให้กับทุกคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.4.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาจากคำ ภาษาอังกฤษว่า “Eco-Tourism” ซึ่งเป็นคำที่ผสมกันระหว่างคำว่า Ecology หรือนิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism หรือการท่องเที่ยว (อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ, 2548)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ Ecotourism เป็นแนวความคิดที่มีชื่อเรียกต่างๆ กันไป ดังเช่น Nature Tourism, Bio Tourism, Green Tourism เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวดังกล่าวล้วนแต่เป็นการบ่งบอกถึง การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ซึ่งจากการประชุม Globe 1990 ณ ประเทศแคนาดาได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวน รักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย” (สฤญณ์ แสงอรัญญ์, 2548)

ทั้งนี้ The International Ecotourism Society (1990) สมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ ให้คำนิยามความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “responsible travel to natural areas that conserves the environment and improves the well-being of local people” ซึ่งจากคำนิยามดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า เป็นการเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อพื้นที่ทางธรรมชาติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และช่วยเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีของคนในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษา ระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” ซึ่งมองว่าคนและชุมชนเข้าไปมีบทบาทใน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในลักษณะของการเข้าไปมีส่วนร่วมกับส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีแหล่งธรรมชาติเป็นฐาน รวมถึงกรมป่าไม้ (2548) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็น “การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่น เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งชาตินั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาส

ทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชน อีกด้วย”

ในขณะเดียวกัน ราชบัณฑิตยสถาน แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะหมายรวมถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ทุกแห่งตั้งแต่แหล่งธรรมชาติ โบราณสถาน ไปจนถึงชุมชนท้องถิ่น เพราะฉะนั้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า อุทยานประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี ไปจนถึงชุมชนต่างๆ ที่เปิดให้มีการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ มีนักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังเช่น บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยมีการให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้อง และให้ชุมชนท้องถิ่น และสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ เสรี เวชบุษกร (2538) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นธรรมชาติและต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วย” ในขณะที่ ภราเดช พัทธวิเชียร (2539) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น มีขอบเขตซึ่งจำกัดโดยรูปแบบและสถานที่ตลอดจนในเรื่องกลุ่มนักท่องเที่ยว

ในส่วนของ นักวิชาการต่างประเทศ ดังเช่น Raff Buckley (1992) ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ถูกจัดการดูแลอย่างยั่งยืน อยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติ มีการศึกษาด้านการเรียนรู้วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับ Elizabeth Boo (1991) ผู้ทำงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในแถบลาตินอเมริกา และหมู่เกาะคาริบเบียน ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากมีรายได้สำหรับการดูแลพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนท้องถิ่นและการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึง The Commonwealth Department of Tourism (1993) ประเทศออสเตรเลีย ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน ในขณะเดียวกัน Tim Gardner and Simon MC Arthur (1994) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มุ่งสนใจให้โอกาสศึกษาเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็เอื้อประโยชน์ต่อท้องถิ่นพร้อมรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

จากแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น สามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ถือเป็นการท่องเที่ยวที่จำเป็นที่จะต้องมีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยววนั้น เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ไม่เพียงแต่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยจำเป็นต้องมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ

2.4.2 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีลักษณะที่สำคัญคือ เป็นการท่องเที่ยวที่ดำเนินการภายใต้ขีดจำกัดความสามารถของธรรมชาติ และต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชนชนบทธรรมเนียม ประเพณี ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และต้องชี้แนะภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยววนั้นๆ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542) ได้กล่าวว่าลักษณะทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีดังนี้

1. เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ไว้ รวมถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นๆ

2. มุ่งเน้นที่คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

3. เน้นให้ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว

4. ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์โดยตรงกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ นอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม

5. เป็นการท่องเที่ยวที่คืนประโยชน์สู่ธรรมชาติและชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

6. เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ซึ่งสอดคล้องกับ ศูนย์วิจัยป่าไม้ (2538) ที่ได้สรุปลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ ดังนี้

1. เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติ ที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมเป็นหลัก และอาจรวมถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ด้วย

2. ควรเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม

3. เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสได้รับประสบการณ์ และการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติโดยตรง อีกทั้งเสริมสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติ เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม

5. มุ่งเน้นคุณค่าลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของธรรมชาติที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว แต่ไม่เน้นที่การเสริมแต่ง พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

ในขณะที่ อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548) ได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังนี้

1. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสัตว์ป่า

2. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด

3. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจหลัก อยู่ที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ยังคงความดั้งเดิม และบริสุทธิ์ ห่างไกลความเจริญแบบสังคมเมือง

4. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้มีความสมดุลกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่

จากลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าวนี้ ทำให้สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จำเป็นต้องมีการเรียนรู้เข้ามา เพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งไม่ได้หมายถึงการอนุรักษ์ดูแลทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพียงอย่างเดียว และการรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันกับทุกๆ ฝ่าย

2.4.3 หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Gail Nash นักวิจัยจากสมาคมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (The Eco-Tourism Society) ได้นำเสนอหลักการพื้นฐาน 7 ประการ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ (อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ, 2548) ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบทางด้านลบ ที่จะก่อให้เกิดความเสียหาย หรือการทำลาย สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม

3. รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติ แวดล้อม และการจัดการเขตอนุรักษ์

4. ชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง จะต้องเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องเน้นความสำคัญของการวางแผน และการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างหลักประกันว่า จำนวนนักท่องเที่ยวจะต้องอยู่ภายในขอบเขตของศักยภาพในการรองรับ (Carrying Capacity) ตามธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่น

6. รายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องตกอยู่กับประเทศผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้เอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเน้นการใช้ผลิตภัณฑ์และบริการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ

7. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องให้ความสำคัญกับการใช้จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นบนฐานคิด ซึ่งเน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ลดละการใช้ น้ำมันเชื้อเพลิง อนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้าน และจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างแท้จริง

จากหลักการของการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ทำให้ทราบได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีระบบระเบียบที่ชัดเจน ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ไม่เว้นเพียงแต่นักท่องเที่ยวที่ได้จากการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ยังได้รวมไปถึงคนในท้องถิ่นที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีขึ้น จึงเห็นได้ว่าจากหลักการ ในขั้นต้นสามารถได้ทราบถึงความสอดคล้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4.4 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 4 ประการคือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมทั้งแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้นๆ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible Travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและจำกัดมลพิษ ภาวะ และควบคุมอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการยั่งยืน

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการ เรียนรู้ โดยมีการให้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับความยินยอมติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย

ในส่วนขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จากการศึกษาข้างต้นทำให้สามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จำเป็นอย่างมากที่จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบทั้ง 4 ประการนี้ ซึ่งถ้าขาดข้อใดไปก็จะทำให้ไม่เป็นการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ได้ในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

2.4.5 การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อุดม เขยกิจวงศ์ และคณะ (2548, น. 86) พบว่าการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อบริการให้แก่นักท่องเที่ยวเดินทางสะดวก ได้ความรู้และประสบการณ์ใหม่ โดยที่แหล่งท่องเที่ยว นั้น จะต้องมีความเหมาะสมมาตรฐานในระดับสากล เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เน้นผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ต้องดำเนินการวางแผนพัฒนา จัดทำแผนงานและแผนปฏิบัติ เพื่อการดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ต้องมีการวางแผนปรับปรุงพัฒนาภูมิประเทศระหว่างผู้ประกอบการ ภาครัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนกับประชาชนท้องถิ่น องค์ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว จะต้องเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมดำเนินการอย่างเสมอภาคกัน

2. การให้การศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ศึกษาต่อประชาชนในท้องถิ่นทุกระดับ ให้มีการเรียนรู้เพิ่มพูนประสบการณ์ ภูมิวิธีการบริการ การฝึกอบรม/ดูงาน เกิดความรู้ใหม่ๆ ทันเหตุการณ์เสมอ

3. การกำจัดของเสีย จะต้องมียุทธศาสตร์การกำจัดน้ำที่มีประสิทธิภาพ การบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งธรรมชาติ การกำจัดขยะและปฏิภูล ถือหลักใช้แล้วใช้ซ้ำ และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์อื่น (Reuse/Recycle) สำหรับของเสียจากห้องสุขา อาจใช้ระบบการทำแก๊สมูลชีวภาพ (Bio gas)

4. การศึกษาวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่างๆ แม้เป็นเพียงเนินดินร้าง ย่อมสะท้อน อดีตกาลที่ทรงคุณค่า ซึ่งสามารถศึกษาค้นคว้า ถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ชุมชน โบราณได้

5. ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ควรสร้างห้องสุขาบริการตามระยะทางเดินห่างกันอย่างน้อย 3 กิโลเมตรต่อ 1 ห้อง ห้องสุขาต้องสะอาด กิจค่าบริการเพื่อเป็นค่าการจัดจ้างแรงงานดูแล

6. การเดินทางเข้าชมสะดวก ทางเดินในแหล่งธรรมชาติที่เปราะบาง ควรทำทางเดินข้าม (Board Walk) คำนึงถึงความปลอดภัย มีระบบการสื่อความหมายที่ดี (แม้เดินเที่ยวคนเดียวก็ได้) รวมถึงการติดต่อสื่อสารระหว่างนักท่องเที่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เมื่อมีเหตุฉุกเฉิน ป้ายชี้ทางป้ายสื่อความหมายความออกแบบใช้ได้ทนทาน

7. การรักษาสภาพของแหล่งท่องเที่ยว รักษาไว้ให้มีสภาพดั้งเดิมมากที่สุด และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี (สะอาด) มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

8. การตรวจสอบผลกระทบ การประเมินศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องกำหนดสถานภาพให้เหมาะสม โดยหารายละเอียด รวบรวมข้อมูลสภาพแวดล้อมในที่แห่งนั้น ว่าควรอยู่ในระดับไหน หากความสมดุลระหว่างความสามารถรองรับของพื้นที่ กับความต้องการของนักท่องเที่ยว และการยอมรับของชุมชนท้องถิ่นต่อการพัฒนา รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลจะต้องมีความสัมพันธ์กัน เป้าหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องสอดคล้องจากฝ่ายบริหารทุกระดับ การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมด้วย

9. การจัดการ การบริการ ควรคำนึงถึงระดับมาตรฐานสากล ปัจจุบัน คือ ISO 9000/ ISO 14000/ ISO 18000 ด้วย

10. การศึกษาและสำรวจแหล่งพลังงาน เพื่อนำมาใช้ก่อประโยชน์มากที่สุด อาทิ พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานกระแสดลม พลังงานความร้อนใต้พิภพ ควรใช้พลังงานจากธรรมชาติมากที่สุดหลีกเลี่ยงการใช้น้ำธรรมชาติ ใช้ให้อย่างคุ้มค่า หลีกเลี่ยงการใช้เครื่องปรับอากาศมากที่สุด

11. การจัดการสาธารณูปโภคพื้นฐาน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถ ขอบเขตในการรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว (จำนวนนักท่องเที่ยว) โดยใช้หลักการ สภาพแวดล้อม ขีดความสามารถรองรับทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) และขีดความสามารถรองรับทางสภาพแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) อาทิ น้ำประปา ไฟฟ้า ขยะมูลฝอย ต้องมีแผนการจัดการอย่างดี เพียงพอต่อการใช้

12. การออกแบบสิ่งก่อสร้างสิ่งบริการอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว (ที่จอดรถ ที่พัก การเดินทาง ร้านอาหารเครื่องดื่ม ห้องสุขา) ต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่ให้มีสิ่งแปลกปลอมเข้าไป อนึ่ง การก่อสร้างควรคำนึงถึงความสะดวกของคน

พิการด้วย ควรหลีกเลี่ยงสิ่งต่างๆ เช่น การตัดต้นไม้ ต้องคำนึงถึงกระแสน้ำจะไม่ก่อให้เกิดการพังทลายและไม่กีดขวางเส้นทางเดินของสัตว์ป่า

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดีมีความสำคัญมาก ซึ่งถือได้ว่าเป็นการรับผิดชอบจากทุกๆ ฝ่ายที่ให้ความร่วมมือ หรือมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ไม่ใช่เพียงแต่เป็นเจ้าของบ้าน หรือคนในท้องถิ่นดูแลอยู่ฝ่ายเดียว ซึ่งจริงๆ แล้ว ทุกฝ่ายควรให้การดูแลด้วย ซึ่งรวมถึงนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการทั้งในส่วนของภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าว มีความยั่งยืนขึ้นมาได้ จึงจำเป็นต้องทำให้หลายๆ มีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มีความยั่งยืนในทุกๆ ด้าน

2.4.6 หลักเกณฑ์ในการกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะมุ่งเน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบของการปลูกจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม และจัดให้มีการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก หลักเกณฑ์การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะประกอบไปด้วยข้อกำหนดต่างๆ ตามกองอนุรักษ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกับสมาคมไทยการท่องเที่ยวอนุรักษ์และผจญภัยกำหนดขึ้น แหล่งใดไม่สามารถจัดการให้ได้ครบตามเกณฑ์กำหนดก็สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ดังนี้ (ประชิด สุกฤษณ์พัฒน์ และคณะ, 2554)

1. มีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เป็นระยะๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งป้ายแสดงชื่อหรือที่มา เป็นการประหยัดบุคลากรแนะนำอย่างดียิ่ง
2. มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทั้งเส้นทางไปและกลับ รวมตลอดเส้นทางเป็นแบบวงรอบหรือวงกลม ซึ่งเป็นระยะทางเริ่มตั้งแต่ 1 กิโลเมตร เป็นต้นไป
3. มีความพร้อมในการบริหารจัดการ ภายในศูนย์มีบริการอำนวยความสะดวกเบื้องต้น มีเคาเตอร์บริการข่าวสาร มุมนิทรรศการ ห้องสุขา มุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม การบริหารจัดการลักษณะการเป็นเจ้าของบ้านที่ดี และความปลอดภัย
4. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่งที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์
5. มีการบริหารจัดการพื้นที่ และบริการร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น องค์กรภาครัฐบาล องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนองค์กรที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
6. มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่มีความรอบรู้
7. มีการกำหนดขีดความสามารถ ในการรองรับของพื้นที่จำนวนนักท่องเที่ยวต่อครั้งต่อวัน
8. มีแผนที่และคู่มือนำเที่ยวประกอบ เพื่อสื่อความหมายในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

9. หากแหล่งท่องเที่ยวมีที่พักแรม จะต้องเป็นที่พักแรมที่ได้มาตรฐานและรักษาสิ่งแวดล้อม

10. มีแผนพัฒนาบุคลากรและการบริการ เพื่อพัฒนาให้ก้าวสู่ระดับมาตรฐานสากล

11. มีแผนพัฒนาพื้นที่ นโยบายต่อการรักษาสภาพแวดล้อม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ชัดเจน เช่น การจัดการขยะปฏิภูม การจัดการน้ำเสีย การจัดการป้องกันมลพิษต่างๆ

จากหลักเกณฑ์ในการกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้สรุปได้ว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าวทั้งหมด 11 ประการนั้น ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น มีการพัฒนาให้เป็นความยั่งยืนได้อย่างเหมาะสม ซึ่งหลักเกณฑ์ต่างๆ นั้น ถือได้ว่าเป็นประโยชน์ที่สำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้สอดคล้องกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มีความครอบคลุมมากที่สุด และป่าชายเลนก็ถือเป็นหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนเลยว่า เป็นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีหลักเกณฑ์ต่างๆ ประกอบ

2.4.7 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548, น. 96) การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชากร และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้ และวัฒนธรรมชุมชน ในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผน พัฒนาหรือให้ประชาชนมีผู้แทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกสมัย

1. บทบาทและหน้าที่ของประชาคมต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประชาคม (Community) หรือกลุ่มประชาชนนับเป็นองค์กรเล็กที่สุดและมีบทบาทเป็นเจ้าของท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทต่อการบริหารและการจัดดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน ดังนี้

1.1 ร่วมพิจารณากิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ กิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละประเภทที่มีอยู่ ดำเนินการอยู่นั้นประชาคมจะต้องพิจารณาว่า ยินดีให้มีกิจกรรมนั้นหรือไม่ เช่น กิจกรรมเดินป่าชมพรรณไม้ โดยใช้ช้างเป็นพาหนะนำชม ฯลฯ

1.2 ร่วมกำหนดแผน วิธีการและการจัดการ การจัดทำแผนพัฒนา แผนส่งเสริม แผนปฏิบัติการแผนการตลาดและการประชาสัมพันธ์ (แผนเฉพาะกิจ แผนระยะสั้น แผนระยะกลาง และแผนระยะยาว วิสัยทัศน์) ประชาคมในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมประชุมกำหนดแผน กำหนดวิธีการจัดการและร่วมดำเนินกิจกรรมในลักษณะหุ้นส่วนหรือสหกรณ์ด้วย

1.3 ร่วมได้รับผลประโยชน์ในการดำเนินการอย่างเสมอภาค การร่วมบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ย่อมมีรายได้สู่ท้องถิ่น การจัดการจะต้องแบ่งปันผลกำไรหรือรายได้อื่นๆ ให้กับผู้ร่วมดำเนินการตามสัดส่วนอย่างเสมอภาคและโปร่งใส

1.4 ร่วมประเมิน แก้ไขปัญหา เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีคุณภาพ มีมาตรฐานในระดับสากล การดำเนินการทุกครั้งจะต้องมีการประเมินผล การวิเคราะห์ปัญหา การแก้ไขปัญหา การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะต้องร่วมกัน ตลอดจนการสร้างระเบียบและมาตรการร่วมกัน เพื่อให้การทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ มีความคล่องตัว ประชาคมจะต้องเลือกผู้แทนกลุ่มหนึ่ง คนหรือสองคนเพื่อทำหน้าที่ประสานและรองประสาน เพื่อประสานงานและติดต่อกัน

2. บทบาทและหน้าที่ของ อบต. ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว อบต. มีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

2.1 สำรวจศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวและวางแผนพัฒนา โดยที่แหล่งท่องเที่ยว นั้น จะต้องมีความเป็นธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิม กำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดวิธีการ กำหนดแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาของรัฐบาล และประสานแผนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.2 เตรียมบุคลากรที่มีคุณภาพดำเนินการ จัดสรรงบประมาณดำเนินการตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดไว้แต่ละแผนงาน รวมทั้งการจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์เพื่ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว

2.3 คุ้มครอง ดูแล ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว การเดินทางท่องเที่ยว ตลอดจนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

2.4 วางแผนวิจัย วิเคราะห์ สำรวจ ประเมินผลแหล่งท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวเพื่อให้มีคุณภาพ และมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

2.5 วางแผนพัฒนา ฟื้นฟู ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพ มีคุณภาพอย่างยั่งยืน สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ตลอดไป

2.6 วางแผนพัฒนาบุคลากรที่ปฏิบัติงานให้มีพื้นที่ให้มีความรู้โดยการอบรม ศึกษานอกสถานที่ เพื่อสร้างแนวคิด ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.7 การจัดการแหล่งท่องเที่ยว นั้น ต้องวางแผนพัฒนาให้มีคุณภาพ และมาตรฐานในระดับสากล เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง ย่อมมีหน้าที่ตามเทศบัญญัติในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คล้ายกับ อบต. แต่เป็นองค์กรที่มีขนาดใหญ่กว่า

3. บทบาทและหน้าที่หน่วยงานของรัฐ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้กำหนดนโยบายหลักของการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศระดับนโยบายของภาครัฐ รวมทั้งได้ระบุหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทเกี่ยวข้องต่อการจัดการ โดย ททท. มีบทบาทเป็นผู้

ประสานงานในการดำเนินงานให้มีระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีมาตรฐานของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ดังนี้

3.1 กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่กำกับดูแล และจัดระเบียบเมืองและท้องถิ่น ให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ของเมือง ท้องถิ่นในกรอบของเมืองที่น่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพที่ดี

3.2 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน้าที่กำกับดูแลจัดระบบระเบียบให้มีมาตรฐานและอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งบนบก และในทะเล คุณภาพของการผลิตอาหาร ฯลฯ

3.3 กระทรวงคมนาคม มีหน้าที่กำกับดูแลและจัดระบบระเบียบ การเดินทาง (ทางรถยนต์ รถไฟ รถประจำทาง รถรับส่งนักท่องเที่ยว เครื่องบิน รวมถึงพาหนะการขนส่งทุกประเภท) การขนส่งต่างๆ และการสื่อสารเพื่ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว

3.4 กระทรวงสาธารณสุข มีหน้าที่กำกับดูแล การจัดระบบระเบียบด้านสุขอนามัย การรักษาพยาบาล การป้องกันโรคติดต่อและสาธารณสุขอื่นๆ ของประชาชนและนักท่องเที่ยว

3.5 กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่กำกับดูแลการจัดระบบระเบียบการศึกษา การให้ความรู้ การจัดทำหลักสูตรทั้งการศึกษาในสถานศึกษา และนอกหลักสูตรการศึกษาของประชาชนทั่วไปรวมทั้งมีบทบาทต่อการวิจัย สืบวิจัยศึกษาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวิจัยเรื่องการตลาด การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย

3.6 กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีหน้าที่กำกับดูแลการจัดระบบระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมและการสร้างมาตรฐานในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การสร้างมาตรฐานการบริการ

4. บทบาทของภาคเอกชน ภาคเอกชนที่เข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่ในการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่

4.1 สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย: สอท. (Thai Ecotourism & Adventure Travel Association : TEATA) สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย : สอท. มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Thai Ecotourism & Adventure Travel Association: TEATA) เป็นกลุ่มภาคเอกชนที่ประกอบธุรกิจการจําหน่ายเที่ยวรายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย (Eco-Adventure Travel) ได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นสมาคมเพื่อส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยให้เติบโตอย่างมีแบบแผนและมีส่วนช่วยในการประสานงานร่วมกับภาครัฐและเอกชนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยให้มีรูปแบบที่ชัดเจนมากขึ้น

4.2 สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวภายในประเทศ (ATTA) สมาชิกประกอบด้วยผู้ประกอบการบริษัทนำเที่ยวภายในประเทศ ตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2511 เพื่อสนับสนุน และช่วยเหลือสมาชิกในการแก้ปัญหาต่างๆ และร่วมมือพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ในระดับสากล

มุ่งส่งเสริมและพัฒนารายการนำเที่ยวในประเทศ ส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวในประเทศและยกระดับมาตรฐานการบริการ ส่งเสริมให้คนไทยเที่ยวไทยให้ร่วมมือกับภาครัฐในการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ระดับสากล

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น สามารถกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จำเป็นต้องมีการมีส่วนร่วมจากหลายๆ ฝ่าย เพื่อนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนได้ จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าว ทำให้เข้าใจว่าไม่ใช่มีเพียงแต่ความรับผิดชอบของเจ้าบ้าน หรือคนในชุมชนท้องถิ่นเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีการร่วมมือจากในส่วนของหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ที่จำเป็นต้องยื่นมือเพื่อให้เกิดความร่วมมือดังกล่าวได้ เพื่อนำการท่องเที่ยวไทยนั้น เกิดการท่องเที่ยวแบบสมบูรณ์ และยั่งยืนมากที่สุด นอกจากนี้ยังสามารถควบคุมปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี จากการร่วมมือกันในหลายๆ ฝ่าย

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2.5.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism)

ได้มีนักวิชาการได้นิยามความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้มากมาย ได้แก่ วรรณพร วนิชชานุกร และราชภัฏสวนดุสิต (2540) ได้มีการอภิปรายเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีนักวิชาการบางคน กล่าวว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เปรียบเสมือนคนตาบอดคลำช้าง ซึ่งเมื่อสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งของช้างก็สรุปได้ว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับอวัยวะในส่วนที่ตนสัมผัสอยู่” เนื่องจากกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต้องเกี่ยวกับคน กลุ่มต่างๆ จึงทำให้เกิดการสื่อความหมายต่างกันตามบทบาทของกิจกรรมที่มีอยู่ดังนี้ แต่ในขณะเดียวกัน การประชาสงเคราะห์ (2539) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับ องค์การระดับภูมิภาคและนานาชาติ World Wildlife Fund (WWF) ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ปกป้องพื้นที่ต่างๆ ทางธรรมชาติ และเป็นวิถีทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านี้ (Rushmann, 1992)

ในขณะที่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538) ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้ความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับ Hector Ceballos-

Lascourain (1991) จากสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Natural resources หรือ IUCN) ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่ทำให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชมศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินกับทัศนียภาพพืชพรรณและสัตว์ป่า รวมทั้งลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเท่านั้น

จากแนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สามารถสรุปได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นในส่วนของการทำงานกิจกรรมที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นสำคัญ ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวจะทำในแหล่งท่องเที่ยวที่เดินทางไป ก็จะมีแตกต่างกัน แล้วแต่สภาพของแต่ละพื้นที่ จึงถือเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่สำคัญมากกับแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน

2.5.2 หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

อิสรภุญช์ รินไชย และคณะ (2552) ได้พูดถึงนักวิชาการหลายท่านว่าได้แสดงความคิดเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น ควรจะมีหลักการต่างๆ ที่สรุปได้ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นน้ำเสีย ขยะ ตลอดจนการคมนาคม
2. ก่อให้เกิดประโยชน์ในระยะยาวแก่ทรัพยากรชุมชนในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเอง ส่วนหนึ่งของรายได้ควรย้อนไปสู่การอนุรักษ์
3. การเสริมสร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวเป็นการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สภาพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม และพฤติกรรมของตนเองที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. ในการสร้างหรือการจัดการใดๆ ควรยอมรับในข้อจำกัดจากสภาพแหล่งท่องเที่ยวตามลักษณะที่เป็นอยู่ หากมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงควรเป็นไปเพื่อให้ทัศนียภาพของท้องถิ่นดีขึ้น ตลอดจนการลงทุนทางด้านการท่องเที่ยวก็เป็นไปเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจและกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น ไม่พึ่งพาการลงทุนของต่างชาติ ซึ่งเป็นการลดการไหลออกและรายได้ไปยังต่างประเทศ
5. ในการวางแผน ตัดสินใจ และดำเนินงานตลอดจนการควบคุม ควรให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากที่สุด มิใช่เป็นเพียงเป้าหมายของการท่องเที่ยว และให้บุคคลภายนอกมาคิดและตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว เพราะจะไม่เป็นไปตามความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง
6. ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์การท่องเที่ยวให้มีคุณภาพยั่งยืนหรือไม่เพียงใด การทำธุรกิจโดยมุ่งทำกำไรสูงสุดในระยะสั้น เป็นการทุบหม้อข้าว

ตัวเอง อย่างไรก็ตามบริษัทนำเที่ยวก็สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้ยาวนานเท่านาน ถ้ามีการจัดทำธุรกิจที่ถูกต้องเหมาะสม นับตั้งแต่การใช้วัสดุที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม และสามารถนำมาใช้ใหม่ได้ การมีมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ในระบบนิเวศ และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างแท้จริง การให้การศึกษแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นที่เป็นจุดหมายปลายทางก่อนที่จะไปถึง ทั้งในรูปแบบของภาพยนตร์ในเครื่องบิน เทปบันทึกเสียง และเอกสารเผยแพร่

7. มีการจัดการและควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม และไม่เกินขีดความสามารถของชุมชนในท้องถิ่น และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวจะรองรับได้ อีกทั้งมีนักท่องเที่ยวสม่ำเสมอตลอดทั้งปีไม่ใช่มีเฉพาะฤดูกาล เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับผู้ทำงานในอุตสาหกรรมนี้

ในขณะเดียวกัน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (2554) ได้กล่าวว่า หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีหลักการที่สำคัญ คือ

1. จะต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หรือทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด ไม่ถูกทำลายไป

2. กระตุ้นจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นให้พยายามดูแลรักษาและปกป้องทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านั้น โดยไม่กระทำการใดๆ ที่เป็นผลเสียต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว เพียงเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตน

3. ให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว เพื่อตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่ตนเดินทางเข้าไปเยือน และให้ความร่วมมือแก่ชุมชนในท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อันเป็นมรดกตกทอด ของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ให้คงสภาพที่ดีต่อไป นานๆ

ในส่วนของหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สามารถสรุปได้ว่า เป็นการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ตระหนักถึงการดูแล และอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ในทุกด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

2.5.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สายสุนีย์ สิงห์ศัน (2555) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กล่าวว่ามี 3 ประการ คือ

1. การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หากธรรมชาติและระบบนิเวศได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่ธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมจะเสื่อมโทรมลงหรือถูกทำลายลงก็มีอยู่สูง การให้ความรู้ความเข้าใจหรือการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนจึงเป็นสิ่งสำคัญ

2. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบแรกโดยตรง เพราะนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในลักษณะต่างๆ และสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ ตลอดจนธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำท่าย

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพราะการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาวมากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบต่าง ๆ จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม รูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การลงทุนเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่ำ การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายแก่นักท่องเที่ยว และการจ้างงานในส่วนบริการอื่น ๆ เป็นต้น

จากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ข้างต้นนั้น สามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของทุกๆ ฝ่าย และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนั้นก็จำเป็นต้องมีจิตสำนึกในการดูแลอนุรักษ์ รวมถึงการมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวอันนั้นๆ อย่างจริงจัง และกลุ่มของนักท่องเที่ยวอันนั้น ก็จะต้องเป็นกลุ่มที่มีความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นพิเศษด้วย

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.6.1 ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนถือได้ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับทุกๆ แหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวจะต้องต้องมุ่งสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อสามารถเอื้อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังต่อไปนี้

ที่ประชุมสหประชาชาติที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและพัฒนา (Earth Summit Conference) ณ ประเทศบราซิล เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า “หมายถึงการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบไม่ว่าจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด หรือจะเป็นกลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) หรือกลุ่มเล็กทั้งในเมืองและชนบท”

ในขณะที่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า หมายถึง การท่องเที่ยว รวมถึงการจัดบริการอื่นๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดย

1. ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของแหล่งธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักดีต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. ต้องชี้แนะภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว
นั้นๆ

ซึ่งสอดคล้องกับ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพราะสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุง คุณภาพให้ได้ผลกำไรอย่างเป็นธรรม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม สม่่าเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมที่สุุดอย่างยั่งยืนยาว รวมถึง ศรัณย์ เลิศรักษย์มงคล (2540) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีลักษณะของการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่ดีได้เข้าใจ คุณค่าอันสูงส่งของวัฒนธรรมนั้นจะเป็นสิ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ทำให้คนไทยมีความรู้มากขึ้น ได้รายได้จากความรู้ และนักท่องเที่ยวได้อรธประโยชน์จากพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้มีคุณภาพของการพัฒนาเกิดขึ้น

จากแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น มีความสำคัญมากในทุกๆ ด้าน ดังเช่น เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งที่แหล่งท่องเที่ยวใดที่สามารถทำให้เกิดความยั่งยืนขึ้นได้ย่อมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ และผลประโยชน์ที่ได้รับก็คุ้มค่างกับทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2.6.2 ลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สามารถบ่งบอกถึงความ เป็นจุดเด่น หรือเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์ และสามารถนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพได้ โดยมีนักวิชาการได้กล่าวไว้ ดังนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการดังนี้ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทุกแห่ง
2. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว
3. เป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
6. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนผลประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

ในขณะเดียวกัน อุษาวดี พูลพิพัฒน์ (2545) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง (Continuity) หมายถึง ความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติและ ความต่อเนื่องของวัฒนธรรมซึ่งจัดเป็นทรัพยากรหลักในการท่องเที่ยว และสามารถมอบประสบการณ์ันทนาการที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยว
2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ (Quality) หมายถึง การเน้นคุณภาพของสามส่วนหลัก คือ คุณภาพของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์ นันทนาการที่นักท่องเที่ยวได้รับ และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความสมดุล (Balance) หมายถึง ความสมดุลระหว่างความต้องการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและขีดความสามารถของทรัพยากร

ในส่วนของลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สรุปได้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากความรับผิดชอบต่อทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีคุณค่า

2.6.3 หลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (sustainable tourism) มีหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) ซึ่งเป็นกระแสความคิดหลักของโลกในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา และได้รับความสนับสนุนจากคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งหลักการโดยทั่วไปของการพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ จะต้องมีการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนาน และมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ รวมทั้งมีการ

ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อนำหลักการนี้มาปรับใช้กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงมีจุดเน้นที่สำคัญดังนี้ (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2554)

1. จะต้องดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนานจนถึงชั่วลูกชั่วหลาน มิใช่เพียงเพื่อคนรุ่นปัจจุบันเท่านั้น
2. ลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง และลดปริมาณของเสียที่จะเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม
3. มีการกระจายรายได้และผลประโยชน์ให้แก่คนในท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ เปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นได้เข้าร่วมในการจัดการ และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
4. มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อการวางแผนงาน การจัดสรรงบประมาณ และการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม
5. มีการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่แนวคิด การศึกษาวิจัย และความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ออกไปในหมู่ประชาชน ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง

ซึ่งสอดคล้องกับ อุซาวดี พูลพิพัฒน์ (2545) ได้กล่าวถึงหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่ามีหลักการดังนี้

1. การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable) ทั้งในส่วนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญและเน้นการทำธุรกิจในระยะยาว
2. การลดการบริโภคที่เกินความจำเป็นและการลดของเสีย (Reducing Over - consumption and Waste) จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย
3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ (Maintaining Diversity) สังคม และวัฒนธรรม จะช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต
4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) เข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยว
5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมในท้องถิ่น (Supporting Local Economic) โดยคำนึงถึงราคาและพัฒนาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย

6. เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Involving Local Communities) ในด้านการจัดการผลตอบแทนของประชาชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและการจัดการการท่องเที่ยว

7. การประสานความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง (Consulting Stakeholders and the Public) เพื่อลดข้อขัดแย้งและร่วมแก้ปัญหา

8. เป็นการฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่บุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ เพื่อยกระดับการบริการการท่องเที่ยว

9. ข้อมูลข่าวสารที่สื่อให้กับนักท่องเที่ยว โดยมุ่งสร้างความเข้าใจในการเคารพต่อธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว (Marketing Tourism Responsibly) อีกทั้งเป็นการช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง

10. การวิจัยและติดตามผล (Undertaking Research) เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพในการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

จากหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสามารถ สรุปได้ว่า หลักการของการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ส่วนสำคัญอยู่ที่ประโยชน์ของคนในชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ ซึ่งยิ่งถ้าชุมชนในท้องถิ่นนั้นได้รับประโยชน์มากเท่าไร ก็แสดงว่าในแหล่งท่องเที่ยวานั้น ก็จะมีคามยั่งยืนมาก ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นได้ทันทีเลยว่า ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมก็จะมีคามยั่งยืนควบคู่กันไปด้วย

2.7 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.7.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top - down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom - up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ โอคเลย์ (Oakley, 1984) ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing ingredient) ในกระบวนการพัฒนา

ในส่วนของความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ได้มีนักวิชาการหลายท่านอธิบายและให้ความหมายไว้ดังนี้

Cohen and Uphoff (1981) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือ และเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินการกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค ซึ่งสอดคล้องกับ องค์การสหประชาชาติ (United Nation, 1981) และ รีเดอร์ (Reeder, 1974) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม เป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

ในขณะเดียวกัน อุดร วงษ์ทับทิม และสุภาวดี ทรวงพรวาณิชย์ (2546) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น หมายถึง การมีสิทธิ์ในการควบคุม ดูแลกระบวนการท้องถิ่น โดยมีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นการสำรวจ วางแผน จัดการ ดำเนินการ ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดรายได้หรือผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นแล้ว ยังชี้ถึงความสำคัญของท้องถิ่นและเป็นกระบวนการเรียนรู้สู่ทางการพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ ครรชนิ เอ็มพันธ์ (2550) ที่ได้ให้ความหมาย การจัดการท้องถิ่นโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การท้องถิ่นที่ดำเนินการโดยชุมชนเอง นับตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการท้องถิ่นที่ยั่งยืนรักษาสภาพแวดล้อม ตลอดจนเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมในชุมชน บรรลุเป้าหมายที่กำหนดบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

ในขณะที่ วันรักษ์ มีงมณีนากิน (2531) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจ การตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้เสียต้องการที่สุดนั้น จักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มาก ขึ้นว่าสิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการที่แท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วม ทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอหน้ากัน

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ส่วนใหญ่จะถือได้ว่าเป็นเป้าหมายของทุกๆ ชุมชน ที่ต้องการให้คนในชุมชนร่วมมือกันในการพัฒนาชุมชนให้บรรลุเป้าหมาย แต่ถ้าเป็นแหล่งท่องเที่ยวก็เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งจะต้องประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ เพื่อที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2.7.2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวไว้ ดังนี้

Koufman (1949) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้ และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ซึ่งสอดคล้องกับ ประยูร ศรีประสาธน์ (2542) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วม ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
2. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล
ทั้งนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม มีดังนี้
 1. ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่างๆ
 2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้
 3. การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร และแหล่งที่มาของข่าวสาร

ในขณะเดียวกัน ดร.ชนันท์ เอมพันธุ์ (2550) ได้กล่าวถึง ปัจจัยในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ชุมชนต้องมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพด้านพื้นที่ และสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) และสามารถเข้าถึง (Access) หรือได้รับความเห็นชอบให้เข้าไปดำเนินการจัดบริการท่องเที่ยวได้
2. ต้องมีตลาดการท่องเที่ยวอยู่แล้วในพื้นที่ หรือบริเวณใกล้เคียง หรือมีโอกาสที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือน
3. ชุมชนต้องมีทักษะและความรู้ในการจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในประเด็นต่างๆ เช่น การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การจัดการระบบการเงิน การบัญชี การให้บริการที่เกี่ยวข้อง เช่น มัคคุเทศก์ ที่พัก อาหาร การตลาดและประชาสัมพันธ์ การติดต่อประสานงาน เป็นต้น

ปัจจัยที่มีผลทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยต่างๆ มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบชุมชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่ปัจจัยทั่วไป จนถึงปัจจัยเฉพาะที่ในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ควรมีเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน และประสิทธิภาพ

2.7.3 หลักการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ดร.รชนี เอมพันธุ์ (2550) ได้กล่าวถึง หลักการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

1. ต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน และทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว และพื้นที่ใกล้เคียง
2. ต้องมีความยั่งยืนทั้งทรัพยากรท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว
3. ประชาชนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมอย่างจริงจังตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมินติดตามผล
4. เป็นการนำรายได้หรือประโยชน์อื่นๆ มาสู่ชุมชน และเกิดการกระจายรายได้ดังกล่าวอย่างเป็นธรรม
5. ต้องเป็นการให้ประสบการณ์ันทนาการที่ดีแก่นักท่องเที่ยว ทั้งยังก่อให้เกิดจิตสำนึกในการท่องเที่ยวที่ดี และทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจในชุมชนท้องถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนท้องถิ่นดูแลจัดการ

แนวคิดเกี่ยวกับหลักการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนนั้น สรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ไม่เพียงแต่ได้รับประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียว คือ คนในชุมชนท้องถิ่น แต่ยังมีผู้ได้รับประโยชน์จากการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน คือ นักท่องเที่ยวก็จะได้รับประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ดีในแหล่งท่องเที่ยวนั้น กลับไปด้วย

2.7.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ดังนี้

Cohen and Uphoff (1981) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า สมาชิกของชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมเสียดสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

ซึ่งสอดคล้องกับ Fomaroff (1980) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การวางแผน การตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย
2. การติดตามประเมินผล

3. การดำเนินงาน

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

ในขณะเดียวกัน อภิญา กังสนารักษ์ (2544) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ

3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

ซึ่งสอดคล้องกับ อकिन รพีพัฒน์ (2547) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข การตัดสินใจเลือกแนวทางการพัฒนา

2. การวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา

3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน

4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ในขณะที่ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2547) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ 2 ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ 1 มีขั้นตอน ดังนี้ การคิด การตัดสินใจ การวางแผน การลงมือปฏิบัติ

ลักษณะที่ 2 มีขั้นตอน ดังนี้ กำหนดปัญหา การวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผล การบำรุงรักษา การพัฒนาให้คงไว้

อย่างไรก็ตาม ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องให้บรรลุวัตถุประสงค์ และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ 8 ประการ คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร

2. ร่วมคิดหรือสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาขององค์กรหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร หรือสนองความต้องการขององค์กร

3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดหรือแก้ไขและสนองความต้องการขององค์กร
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนโครงการของชุมชน ตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เกิดประโยชน์ได้ตลอดไป

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนในทุกๆ ท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จะต้องมีการร่วมมือในการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยในเรื่องของการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น อย่างเช่น การร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผน ร่วมมือ การทำงานอย่างมีขั้นตอน เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็ง และสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนของนักวิชาการหลายๆ ท่าน สามารถนำมาเขียนเป็นกรอบแนวความคิด (หน้า 55) โดยสรุปได้ 5 ด้าน ดังต่อไปนี้ ด้านที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ด้านที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้านที่ 3 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ด้านที่ 4 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และด้านที่ 5 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าชายเลนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสงคราม” ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.8.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วีระศักดิ์ กราปัญญา (2554) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน-บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ผลการศึกษาพบว่า ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน-บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ มีศักยภาพเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน การกำหนดหลักเกณฑ์ กฎกติกา ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล และออกเป็นข้อบัญญัติตำบล เพื่อบังคับใช้ให้ครอบคลุมทุกด้าน โดยมีผู้แทนของหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน รูปแบบกิจกรรมควรเกี่ยวเนื่องประเพณีท้องถิ่นหรือการประกอบอาชีพของชุมชน การพัฒนาควรพัฒนาด้านการจัดการการท่องเที่ยว ด้านความรู้ในท้องถิ่น ด้านเครือข่ายการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวก ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ชุมชนขาดการมีส่วนร่วม ควรส่งเสริมให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการจัดการป่าชุมชน

อำนาจ รักษาพล (2549) ศึกษาเรื่อง การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเกาะขาวน้อย ตำบลเกาะขาวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพและประสิทธิผลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเกาะขาวน้อย ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ปัจจัยที่มีค่ามากที่สุด คือ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการขยายเครือข่าย ส่วนปัจจัยที่มีค่ารองลงมา คือ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ความพร้อมขององค์กรชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม และปัจจัยที่มีค่าน้อยที่สุด คือ การยอมรับและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์กร

ปิยวรรณ คงประเสริฐ (2552) ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เกาะพังงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการวางแผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางทะเลที่มีมาตรฐานระดับโลกเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้เข้มแข็ง และสร้างความเข้มแข็งกับชุมชน โดยยึดหลักการพัฒนาตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน และเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

วิฑิตา งามปัญญา (2546) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลเขตบางขุนเทียนเพื่อ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่า ภาครัฐนั้น ได้มีการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยวิธีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของพื้นที่ แต่ไม่ได้ประสานถึงบทบาทที่แสดงออกถึงสภาพความ เป็นอยู่ของคนในพื้นที่ เช่น ประเด็นความเป็นมาของคนในพื้นที่ วิธีของการดำรงชีพของคนใน พื้นที่ การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพของพื้นที่ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษและส่งผล กระทบที่เสียหายต่อพื้นที่มาถึงปัจจุบัน ในส่วนภาคประชาชนก็ไม่ได้แสดงบทบาทของการร่วม พัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวแต่อย่างใด แต่ประเด็นที่ชัดเจนที่ทำให้บทบาทภาคประชาชนไม่มี คือ การขาดการรวมกลุ่มของภาคประชาชน และการขาดความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลเขตบางขุนเทียนให้เป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน ภาครัฐจะต้องเป็นหน่วยงานหลักที่จะนำการพัฒนาไปสู่พื้นที่นี้ ใน ขณะเดียวกันจะต้องมีตัวกลางที่จะเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและ อนุรักษ์พื้นที่ไว้ และต้องดึงศักยภาพของปัจจัยทางด้านทุนจากภาคเอกชนเข้ามาเพื่อการพัฒนา ให้กับภาคประชาชนได้อย่างต่อเนื่องและตลอดไป

กฤษณ์ โศตรสมบัติ (2553) ศึกษาเรื่อง การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในเขตแก่งสามพัน โบก อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวม มีศักยภาพอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสภาพการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ด้านคุณค่า ความสำคัญ และ การให้การศึกษาด้านความร่วมมือของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว และด้านองค์กรในการจัดการ และการบริหารการท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่เห็นด้วยกับแนวทางในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยว เชิงนิเวศในเขตแก่งสามพัน โบก เนื่องจากเป็นการทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น ชาวบ้านมีงานทำ และมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ทั้งนี้สภาพปัจจุบันการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนยังไม่ได้เข้าไป มีส่วนร่วมมากนัก ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโดยกลุ่มนายทุน และกลุ่มผู้นำบางกลุ่มเท่านั้น

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถสรุปได้ว่า ส่วน ใหญ่พบว่ามีจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างเหมาะสม ในทางตรงกันข้ามก็พบว่า ยังขาด การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นอยู่อีกด้วย ดังเช่น วีระศักดิ์ กราปัญญา (2554) ศึกษาเรื่อง รูปแบบ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน-บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอ เมือง จังหวัดกระบี่ ผลการศึกษาพบว่า ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน-บ้านท่าพรุ มีศักยภาพเหมาะสมต่อ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ อำนาจ รักษาพล (2549) ศึกษาเรื่อง การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เกาะขาวน้อย ตำบลเกาะขาวน้อย อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพและ

ประสิทธิผลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเกาะยวน้อย ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนปัจจัยที่มีค่าน้อยที่สุด คือ การยอมรับและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์กร รวมถึง ทัศนคติ (2553) ศึกษาเรื่อง การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในเขตแก่งสามพัน โบก อำเภอฟุ่โธ่ จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวม มีศักยภาพอยู่ในระดับมาก ในทุกๆ ด้าน แต่ทั้งนี้สภาพปัจจุบันการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมมากนัก ส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโดยกลุ่มนายทุน และกลุ่มผู้นำบางกลุ่มเท่านั้น

ในขณะที่ วิทิตา งามปัญจะ (2546) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลเขตบางขุนเทียนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่า ภาครัฐนั้น ได้มีการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยวิธีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของพื้นที่ แต่ไม่ได้ประสานถึงบทบาทที่แสดงออกถึงสภาพความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อพื้นที่มาถึงปัจจุบัน ในส่วนภาคประชาชนก็ไม่ได้แสดงบทบาทของการร่วมพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวแต่อย่างใด โดยการขาดการรวมกลุ่มของภาคประชาชน และการขาดความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่

ในขณะที่เดียวกัน ยังมีการส่งเสริมและมีการจัดการเกี่ยวกับชุมชน โดยเน้นการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ดังเช่น ปิยวรรณ คงประเสริฐ (2552) ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางทะเลที่มีมาตรฐานระดับโลกเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้เข้มแข็ง และสร้างความเข้มแข็งกับชุมชน โดยยึดหลักการพัฒนาตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน และเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ซึ่งจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น มีความสอดคล้องกับชื่อเรื่องที่ทำกรวิจัย เนื่องจากส่วนใหญ่แล้วการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น จะมีชุมชน หรือการมีส่วนร่วมของชุมชนมาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ เนื่องจากเป้าหมายหลักของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้เพียงแต่การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้นให้มีความยั่งยืน ซึ่งก่อนที่จะมีความยั่งยืนได้นั้น ชุมชนท้องถิ่นเหล่านั้น มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องทำความเข้าใจ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.8.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

ภาณุ วรมิตร (2549) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนชาวเกาะสมุยมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับมาก โดยมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา และปรับปรุงแก้ไขมากที่สุด รองลงมาด้านการมีส่วนร่วมในการหาสาเหตุของปัญหา ซึ่งการมีส่วนร่วมเสนอแนะให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวในท้องถิ่นแก่เจ้าหน้าที่เพื่อประโยชน์ในการจัดทำแผนพัฒนาและให้ความสนใจในการจัดทำแผนโครงการแก้ปัญหาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นถือว่าน้อยที่สุด

สุกัญญา มารศรี (2543) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน : ศึกษาเฉพาะกรณี หมู่ที่ 10 บ้านสามัคคี ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนมาก แต่เป็นการมีส่วนร่วมทางอ้อม ทั้งนี้จากรูปแบบวิถีการดำรงชีวิต ปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนในท้องถิ่น คือ ขาดความช่วยเหลือ และขาดข้อมูลที่ต้องการในการอนุรักษ์ป่าชายเลน จากเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่าที่ควร ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมป่าไม้ กรมประมง ควรจัดอบรม และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าชายเลน ให้มากยิ่งขึ้น

รัตนาดี จุลพันธุ์ (2547) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประชาชนในท้องถิ่น กรณีศึกษา เกาะล้าน จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกาะล้านในระดับต่ำ และเมื่อทำการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ พบว่า อาชีพ ประสบการณ์ในการอบรมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการรับรู้ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สถานภาพทางสังคม และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการให้คุณค่าต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประชาชนในท้องถิ่น พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นไม่ค่อยได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และขาดความรู้ความเข้าใจที่ต้องการในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดการประสานความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ ปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ รวมทั้ง หน่วยงานรัฐไม่ค่อยเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

สุรศักดิ์ วรภคบุญญา (2547) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ได้แก่ อายุ การศึกษา อาชีพรอง และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ส่วนปัญหาอุปสรรค เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน คือ ปัญหาคลื่นและคลื่นลมมีความแรง ก่อให้เกิดการกัดเซาะพังทลายของชายฝั่งทะเล ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนลดน้อยลง ดังนั้น ภาครัฐควรมีหน่วยงานเข้ามารับผิดชอบโครงการอนุรักษ์ป่าชายเลน และควรสร้างเขื่อนกันแนวชายฝั่ง เพื่อป้องกันและลดปัญหาการกร่อนของชายฝั่งทะเล

ศลิษา หมัดลั้ง (2549) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองสน กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนชาวบ้านคลองสน มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในด้านร่วมศึกษาค้นหาปัญหา ด้านร่วมในการวางแผน ร่วมในการดำเนินงาน และร่วมในการติดตามผล ทุกด้านอยู่ในระดับมีส่วนร่วมน้อย ผลจากวิเคราะห์แบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า ชาวบ้านคลองสนยังมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับมาก ไม่ตรงกัน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการจัดเวทีชุมชน และการสัมภาษณ์ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการการท่องเที่ยว และปัญหาที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวชุมชนบ้านคลองสนสรุปเป็นประเด็นได้ 5 ประเด็น ดังนี้ การตระหนักถึงความสะอาดแหล่งท่องเที่ยว การเอาใจใส่ในการบริการแก่นักท่องเที่ยว ความรู้ในการอธิบายแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ความไม่แน่นอนหรือการฉวยโอกาสในการกำหนดราคาสินค้า และบริการต่างๆ ของชาวคลองสน และการเข้าร่วมกลุ่มต่างๆ ของสมาคม ชมรมต่างๆ ของชาวคลองสนตลอดจนการจัดการบริหารสมาคมชมรมให้เจริญก้าวหน้า การให้ชาวบ้านคลองสนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น จะต้องกำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และมาตรการที่สามารถนำไปสู่แผนปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมได้

อารีรัตน์ ธีวทอง (2550) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณตลาดน้ำ บางน้ำผึ้ง ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายเล็กน้อย ส่วนใหญ่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มใดเลย และได้รับความรู้ด้านข่าวสารจากสื่อ โทรทัศน์/วิทยุ อินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ และพบว่ากลุ่มตัวอย่างได้รับความรู้ด้านข่าวสารจากญาติพี่น้อง/เพื่อนมากที่สุด ด้านการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมค้าขาย ตั้งแต่เริ่มจัดตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ ความ

เข้าใจในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีแรงจูงใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อยที่สุด ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านการจัดการเกี่ยวกับระเบียบ ของตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ได้แก่ กติกาการเข้าร่วมในการค้าขาย ของประชาชน ด้านการพัฒนาศถานที่แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ยานพาหนะในพื้นที่ไม่เพียงพอ ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ในการจัดการตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ด้านการประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ยังขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดบุคลากรด้านอนุรักษ์ ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน และระดับแรงจูงใจในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น สามารถสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ อยู่ในระดับน้อย คือ การขาดความร่วมมือของคนในท้องถิ่น ดังเช่น รัตนวดี จุลพันธุ์ (2547) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประชาชนในท้องถิ่น กรณีศึกษา เกาะล้าน จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกาะล้านในระดับต่ำ เนื่องจาก ประชาชนในท้องถิ่นไม่ค่อยได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขาดการประสานความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ และปัญหาความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ รวมทั้ง หน่วยงานรัฐไม่ค่อยเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ซึ่งสอดคล้องกับ สุรศักดิ์ วรรณบุญญา (2547) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ในเขตบางขุนเทียน อยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ได้แก่ อายุ การศึกษา อาชีพรอง และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม รวมถึง ศลิษา หมัดลั้ง (2549) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองสน กิ่งอำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนชาวบ้านคลองสน มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในด้านร่วมศึกษาค้นหาปัญหา ด้านร่วมในการวางแผน ร่วมในการดำเนินงาน และร่วมในการติดตามผล ทุกด้านอยู่ในระดับมีส่วนร่วมน้อย และในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ อารีรัตน์ ธีรทอง (2550) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง

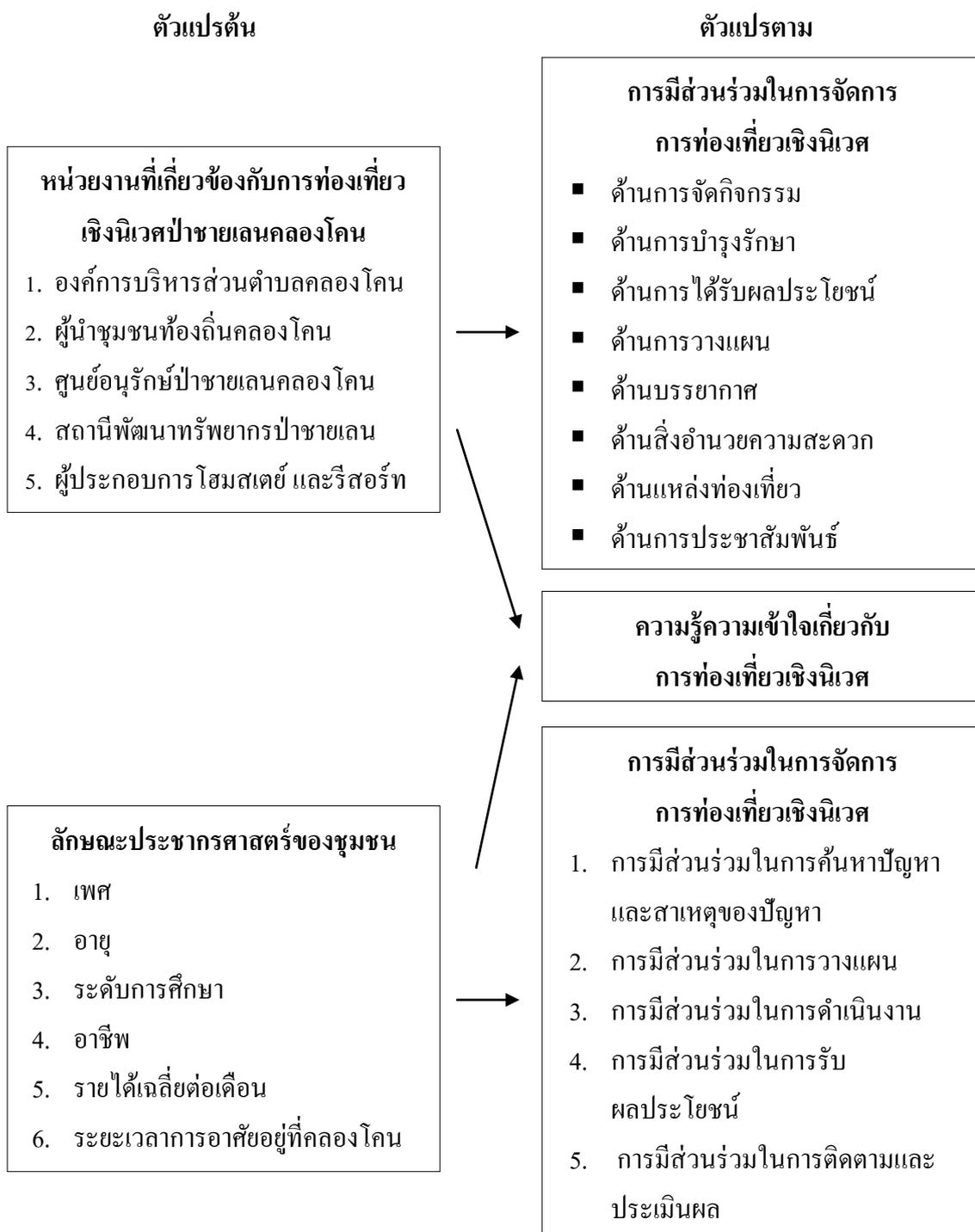
จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีแรงจูงใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ในขณะที่เดียวกัน ก็ยังมีในมุมมองที่เป็นบวก คือ คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับมาก ดังเช่น ภาณุ วรมิตร (2549) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนชาวเกาะสมุยในภาพรวม มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับมาก โดยมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา และปรับปรุงแก้ไข ด้านการมีส่วนร่วมในการหาสาเหตุของปัญหา ด้านการมีส่วนร่วมเสนอแนะให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวในท้องถิ่นแก่เจ้าหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับ สุกัญญา มารศรี (2543) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน : ศึกษาเฉพาะกรณี หมู่ที่ 10 บ้านสามัคคี ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนมาก แต่เป็นการมีส่วนร่วมทางอ้อม ทั้งนี้จากรูปแบบวิถีการดำรงชีวิต ปัญหาและอุปสรรคการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนในท้องถิ่น คือ ขาดความช่วยเหลือ และขาดข้อมูลที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ป่าชายเลนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเท่าที่ควร

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น กล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นมีความสำคัญมาก ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน ซึ่งถือได้ว่ามีความจำเป็นอย่างมากที่แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ นั้นต้องการการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ให้ความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้เกิดความยั่งยืน เพื่อสามารถสร้างรายได้ อาชีพของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี รวมถึงสภาพของสังคมในท้องถิ่นนั้นๆ ดีขึ้นไปอีกด้วย

2.9 กรอบแนวคิดงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าชายเลนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม” มีกรอบแนวคิดงานวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดงานวิจัย